

Archeologienota Zomergem Beukenpark

Verslag van Resultaten

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Kris VAN QUAETHEM

20-9-2017

Titel: Archeologienota Zomergem Beukenpark

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke, Maarten Bracke en Kris Van Quaethem

Projectcode bureauonderzoek: 2017H132

Intern projectnummer: 2017.138

Locatiegegevens: Zomergem Beukenpark

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 94127,7 en Y: 201364,35; X: 94250 en Y: 201585,57

Kadastergegevens: Zomergem, afdeling 1, sectie A, perceel 992k2 (partim) (zie figuur 8)

Topografische kaart: zie figuur 6 en 7

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Kris Van Quaethem (assistent-archeoloog) en Paul Caus (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Zelzate, 20/09/2017

© Acke & Bracke bvba, Leegstraat 170, 9060 Zelzate. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	6
2. BUREAUONDERZOEK	7
2.1. HUIDIGE TOESTAND	7
2.2. GEPLANEDE WERKEN	9
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	11
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	11
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	13
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	14
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	14
2.4. HISTORISCHE SITUERING	19
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	29
3. SYNTHESE	31
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	31
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	32
3.3. VERDER VOORONDERZOEK ZONDER INGREEP IN DE BODEM	33
3.4. VERDER VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM	33
3.5. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	34
4. SAMENVATTING	36
5. BIBLIOGRAFIE	38
6. BIJLAGES	39

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een verkavelingsvergunning te Zomergem Beukenpark, waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaard gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied en van de directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.¹ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt², de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius³, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁴ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁵ Gezien de ligging van het plangebied op een oude kasteelsite, werd getracht meer informatie over dit kasteel te vergaren; er werden echter niet zo veel gegevens teruggevonden hierover. We zijn wel dank verschuldigd aan Delphine Vanoverberghe, die in 2014 in het kader van een gidsenopleiding een studie heeft gemaakt over de Kasteeldreef en het kasteel, en die zo vriendelijk was onze deze studie te bezorgen.

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

² <http://www.geopunt.be/kaart>

³ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

⁴ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

⁵ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie werd gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast werd in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en werden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Ook werd een terreinbezoek uitgevoerd. Op basis van deze gegevens samen wordt afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd in deze fase van het onderzoek niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het terrein heeft een langgerekte noordzuid vorm en bevindt zich ten oosten van het Beukenpark in Zomergem (provincie Oost-Vlaanderen). Aan de oostzijde ligt het Schipdonkkanaal. Het zuidelijke deel van het terrein is momenteel in gebruik als paardenweide, het centrale deel is weiland en in het noordelijke deel is bebossing aanwezig. Het plangebied sluit niet aan op de oever van het Schipdonkkanaal: langsheen het kanaal ligt een reservatiezone voor het kanaal, waar geen werken kunnen gebeuren. De weide en de beboste zone lopen echter wel door in deze reservatiezone, tot aan het jaagpad naast het Schipdonkkanaal. Om deze reden valt de oostelijke grens van het plangebied niet samen met de perceelsgrens en met de oostelijke grens van het weiland en de beboste zone. Centraal op het terrein en doorlopend in de reservatiezone is een hogere opduiking aanwezig op het terrein, met daarop enkele bomen en een houten stal. Op het weiland staat een opvallend grote, oude boom, alsook een houtopslagplaats en een tweede houten stal. Op de paardenweide is een 'piste' aangelegd met daarnaast 2 lichtpylonen. Tussen beide weides is een afsluiting aanwezig. Het plangebied is in totaal 6156m² groot.

Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).

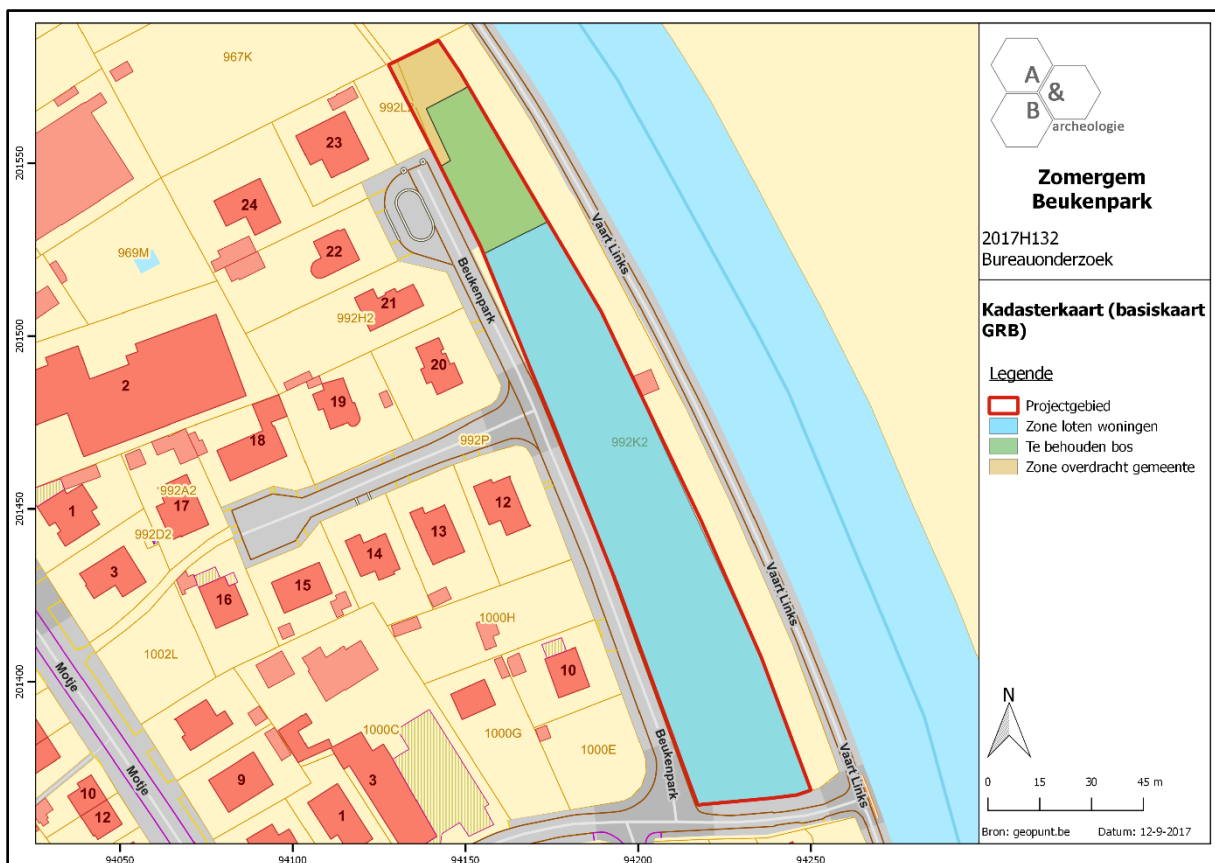
Figuur 2 Beeld vanuit het zuiden op het plangebied, met op de voorgrond de paardenweide. Rechts zijn de bomen langsheen het jaagpad naast het Schipdonkkanaal te zien.

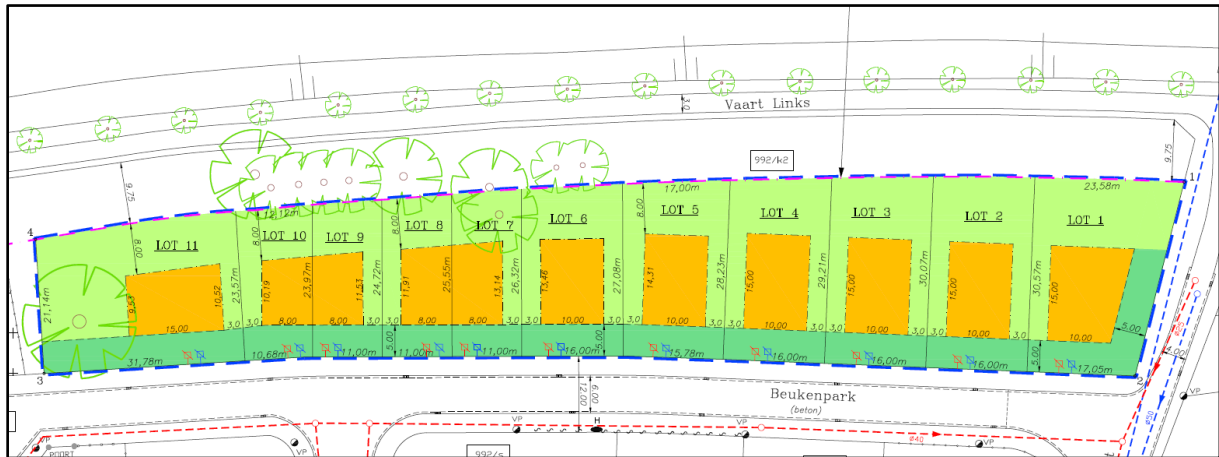
Figuur 3 Beeld op de centrale weide, met achteraan de duidelijke verhoging in het landschap.

2.2. Geplande werken

Het zuidelijke en centrale deel van het plangebied zullen verkaveld worden, dit zijn de 2 weides. Deze hebben een gezamenlijke oppervlakte van 4741m². Het noordelijke deel blijft behouden als bos, hier gebeuren geen werken. Er worden 11 bouwloten voorzien, telkens met een voortuinstrook van 5m lang aan de zijde van het Beukenpark, en achterliggend een bouw- en tuinzone. In de voortuinstrook komen de aansluitingen op de nutsvoorzieningen te liggen. Er wordt geen wegenis aangelegd op de verkaveling, alle loten hebben een uitweg naar het Beukenpark. Om de verkaveling te creëren, zullen de omheining, lichtpylonen en stallen verwijderd worden. De bomen die in het plangebied staan blijven behouden. De centrale hogere opduiking wordt niet afgegraven; het is aan de kopers van de bouwloten om te bepalen wat er met deze 'heuvel' gebeurt. Niettegenstaande zullen de geplande werken een grote impact hebben op het aanwezige bodemarchief: de voorafgaande afbraakwerken, het bouwrijp maken van de percelen, het optrekken van de woningen, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen en het inrichten van de tuinzones is nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

Figuur 4 Geplande werken geprojecteerd op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

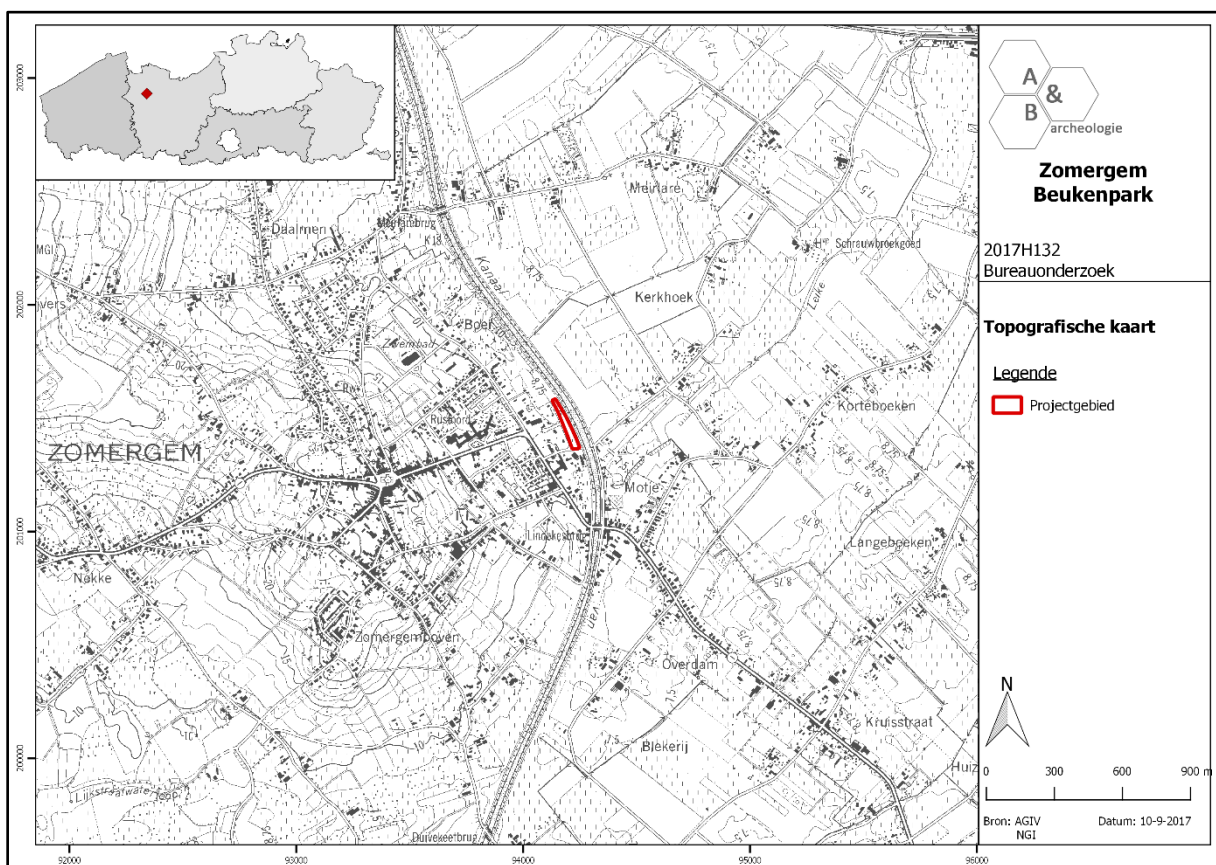
Figuur 5 Uitsnede uit het verkavelingsplan (bron: initiatiefnemer).

2.3. Landschappelijke ligging

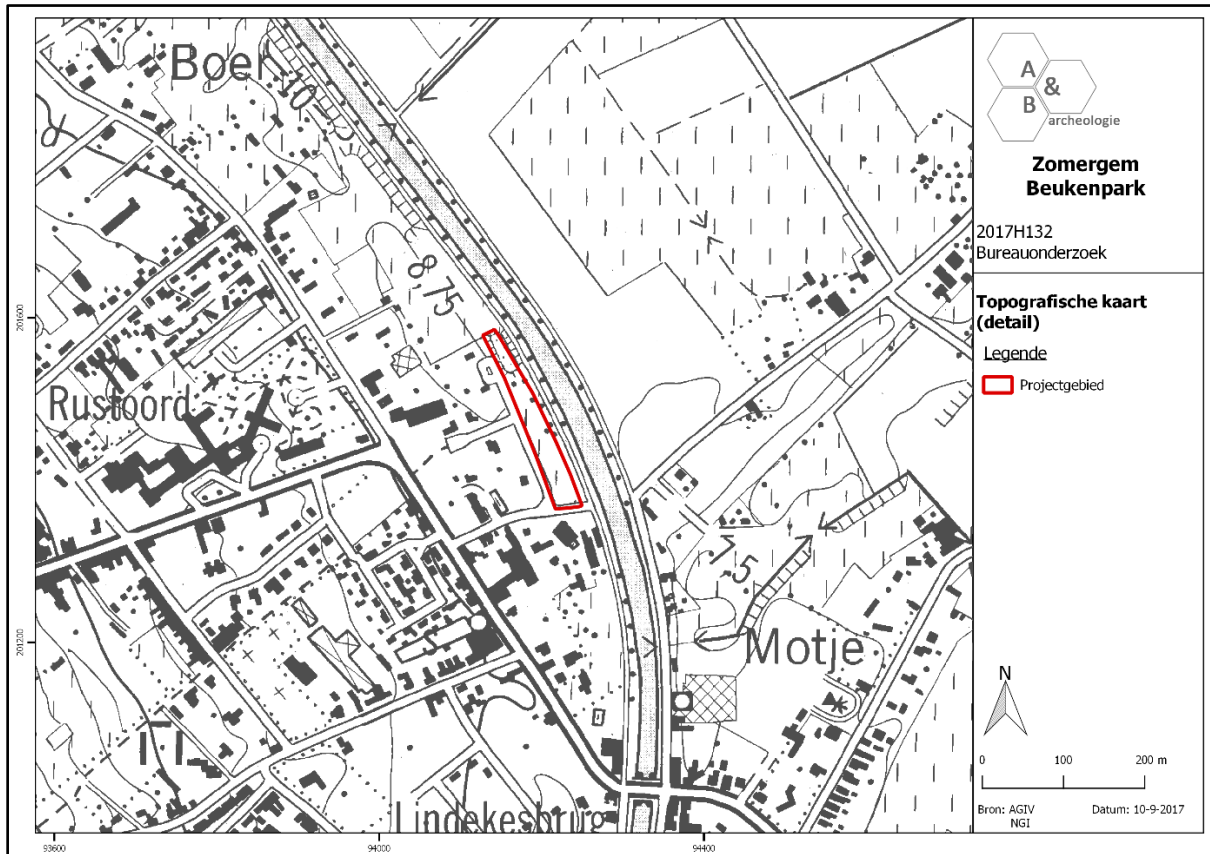
2.3.1. Topografische situering

Het projectgebied bevindt zich ten oosten van de dorpskern van Zomergem, in het noordwesten van de provincie Oost-Vlaanderen. De fusiegemeente Zomergem bestaat naast Zomergem zelf uit Oostwinkel in het noorden en Ronsele tussen Zomergem en Oostwinkel in. Zomergem beslaat het centrale en zuidelijke deel van het grondgebied van de gemeente. In het oosten grenst de fusiegemeente aan Waarschoot en Lovendegem, in het zuiden aan Merendree en Hansbeke (deelgemeentes van Nevele), in het westen aan Bellem (deelgemeente van Aalter) en Ursel (deelgemeente van Knesselare) en in het noorden aan Adegem (deelgemeente van Maldegem) en Eeklo. Het plangebied wordt omsloten door de straat Beukenpark in het westen, weiland in het noorden, het Schipdonkkanaal met jaagpad en reservatiezone in het oosten en de Schauwbroekstraat in het zuiden. De omgeving ten westen van het plangebied sluit aan op de dorpskern van Zomergem en is tamelijk dichtbebouwd, de omgeving ten oosten van het Schipdonkkanaal heeft een open, landelijk karakter.

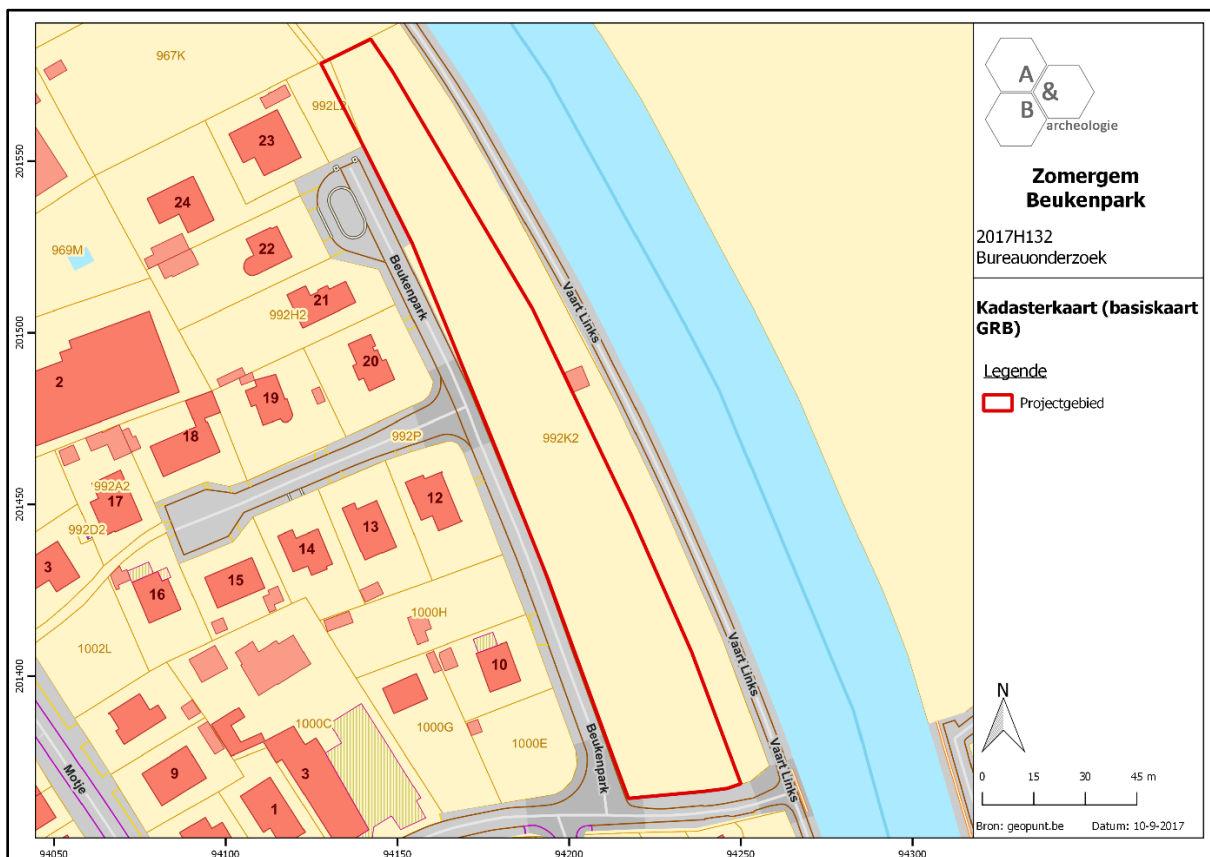
Op de bodemgebruikskaart van 2001 staat het grootste deel van het plangebied aangeduid als 'Akkerbouw', met in het noorden een deeltje 'Weiland'. Dit komt niet overeen met het huidige gebruik.

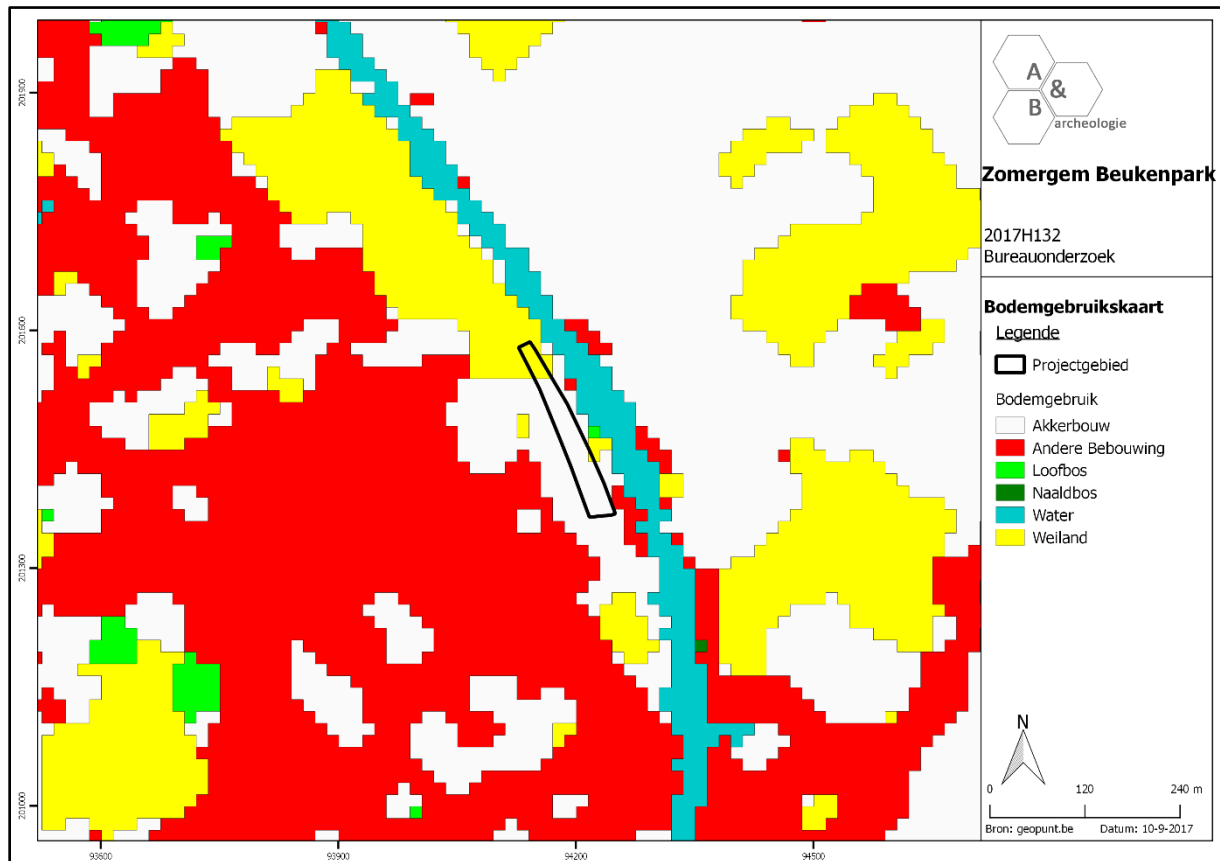
Figuur 6 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 7 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 8 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

Figuur 9 Zicht op de bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

2.3.2. Landschappelijke situering

Het noordwestelijke gedeelte van Zomergem behoort landschappelijk en geomorfologisch tot de steilrand van de cuesta van Oedelem-Zomergem (28m hoog te Rijvers). De rest van de gemeente maakt deel uit van de Vlaamse Vallei met een vlak tot licht golvend reliëf (van 7 tot 12m hoog). In het noordoosten van Zomergem vloeit de Lieve, gegraven in 1251-1269. Het kanaal Gent-Brugge of de Brugse Vaart gedolven in 1613-1623 vormt een deel van de zuidelijke gemeentegrens. In het midden wordt Zomergem van zuiden naar noorden doorsneden door het Schipdonkkanaal (sinds circa 1855, zie verder).⁶ Het plangebied is gelegen ten oosten van de cuesta, in een lagergelegen gebied. De noordzuid doorsnede toont een geaccidenteerd reliëf, met een duidelijke ophoging in het noordelijke beboste gedeelte, met een hoogte tot ca. +11,70m TAW. Het maaiveld schommelt verder naar het zuiden tussen +8,80m TAW tot +9,70m TAW. Een westoost doorsnede geeft een geleidelijke stijging mee van west (+8,90m TAW) naar oost (+9,40m TAW), richting het Schipdonkkanaal. Het is niet duidelijk of deze geleidelijke stijging natuurlijk is, of te maken heeft met de uitgegraven grond van het kanaal die hier is terechtgekomen. Ook centraal aan de oostelijke grens is een plaatselijke

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Zomergem* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121328> (geraadpleegd op 15 september 2017).

ophoging aanwezig; of deze ophogingen te maken hebben met het Schipdonkkanaal of met de kasteelsite (zie verder) of een andere verklaring hebben, is niet geweten.

Op de potentiële bodemerosiekaart is het plangebied wit ingekleurd, wat er op duidt dat er geen info beschikbaar is. Bij de omliggende percelen wordt de erosiegraad als zeer laag zijn ingekleurd, dit kan vermoedelijke geëxtrapoleerd worden naar het plangebied.

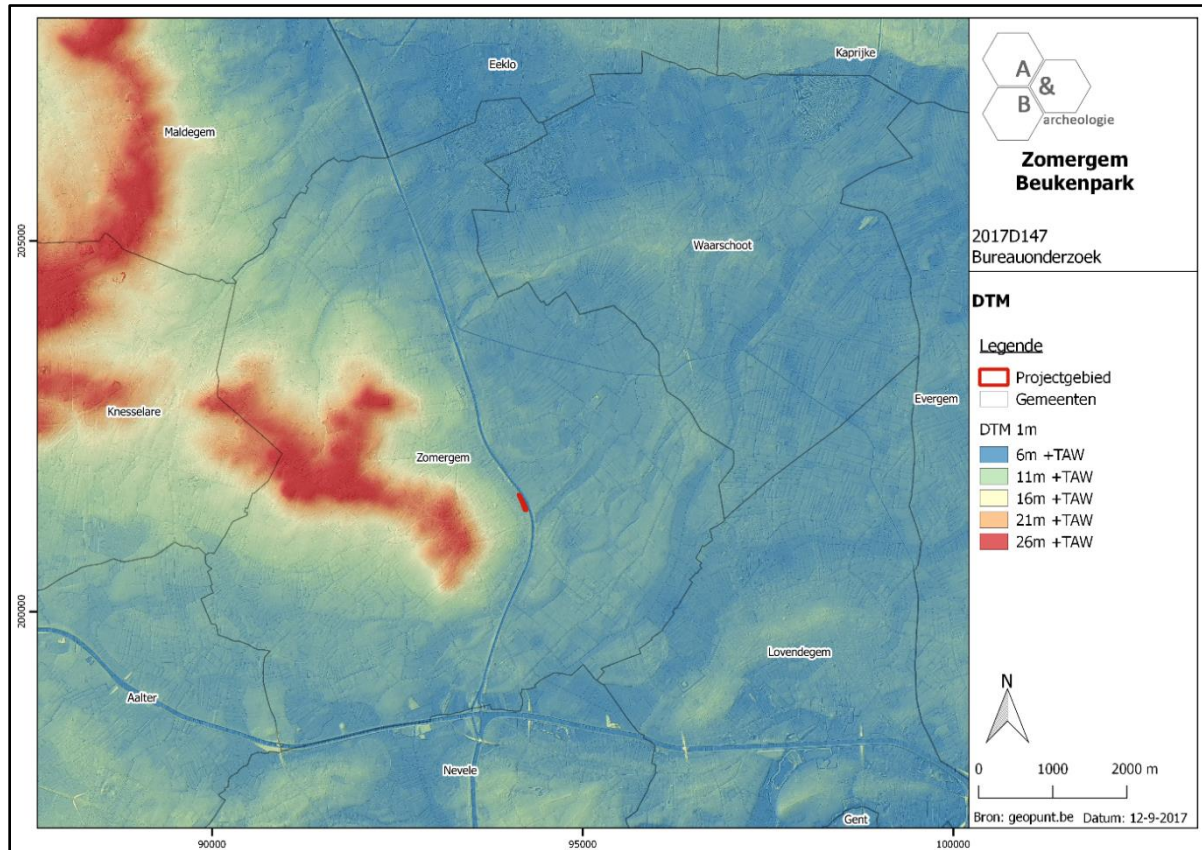
2.3.3. Bodemkundige situering

Op de bodemkaart wordt het plangebied grotendeels aangeduid als bebouwde zone (OB-gronden), dit zijn kunstmatige gronden waarbij het bodemprofiel door ingrijpen van de mens is gewijzigd of vernietigd. In het noorden, ter hoogte van het bosje, is een Pcc-bodem aangegeven: matig droge licht zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. De humeuze bovengrond van deze bodem is 25-30cm dik en grijsbruin. De sterk gevlekte textuur B is verbrokkeld, discontinu met helbruine vlekken en lichtere kleuren; veelal komen er ijzerconcreties in voor. De roestverschijnselen beginnen in de textuur B tussen 60 en 90cm diepte. Deze bodem geniet een gunstige waterhuishouding. In de omgeving zijn de gronden ten westen voornamelijk gekarteerd als drogere zandbodems, al dan niet met een lemige component, terwijl in het oosten meer natte zandleembodems voorkomen.

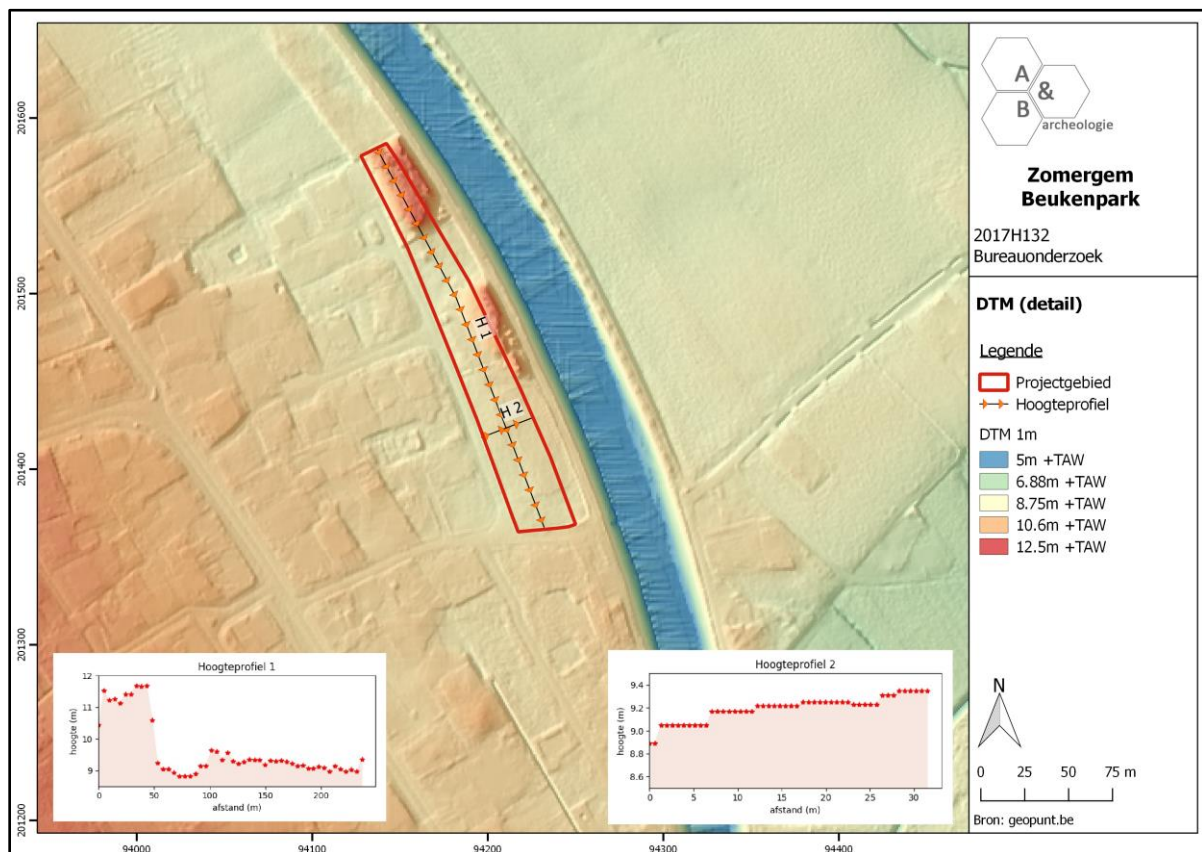
2.3.4. Geologische situering

De tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit de Formatie van Maldegem, meer bepaald het Lid van Asse. Dit Lid bestaat uit groengrijze klei en is zandhoudend en sterk glauconiethoudend, met plaatselijk grof glauconietzand ('bande noir'). De Quartair geologische kaart geeft aan dat het plangebied bestaat uit het type 15 omschreven als volgt: geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (15).

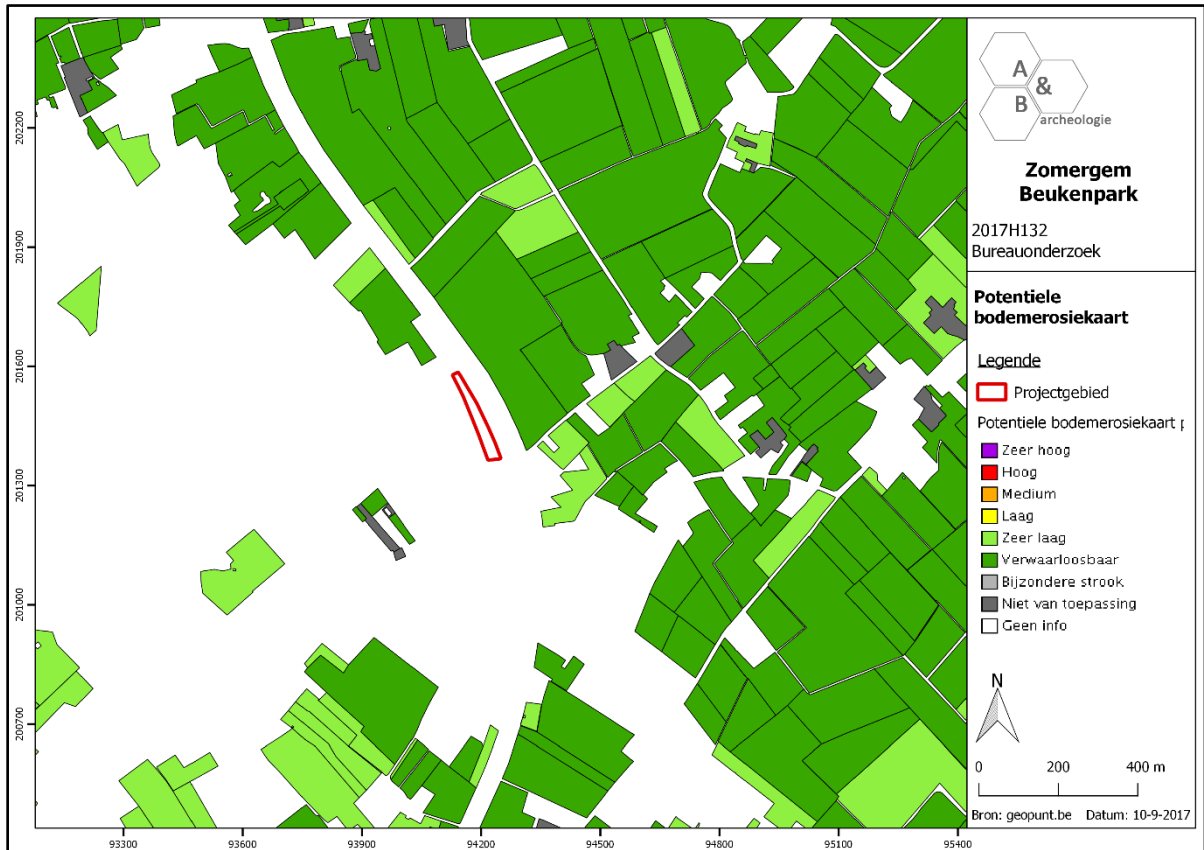
De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

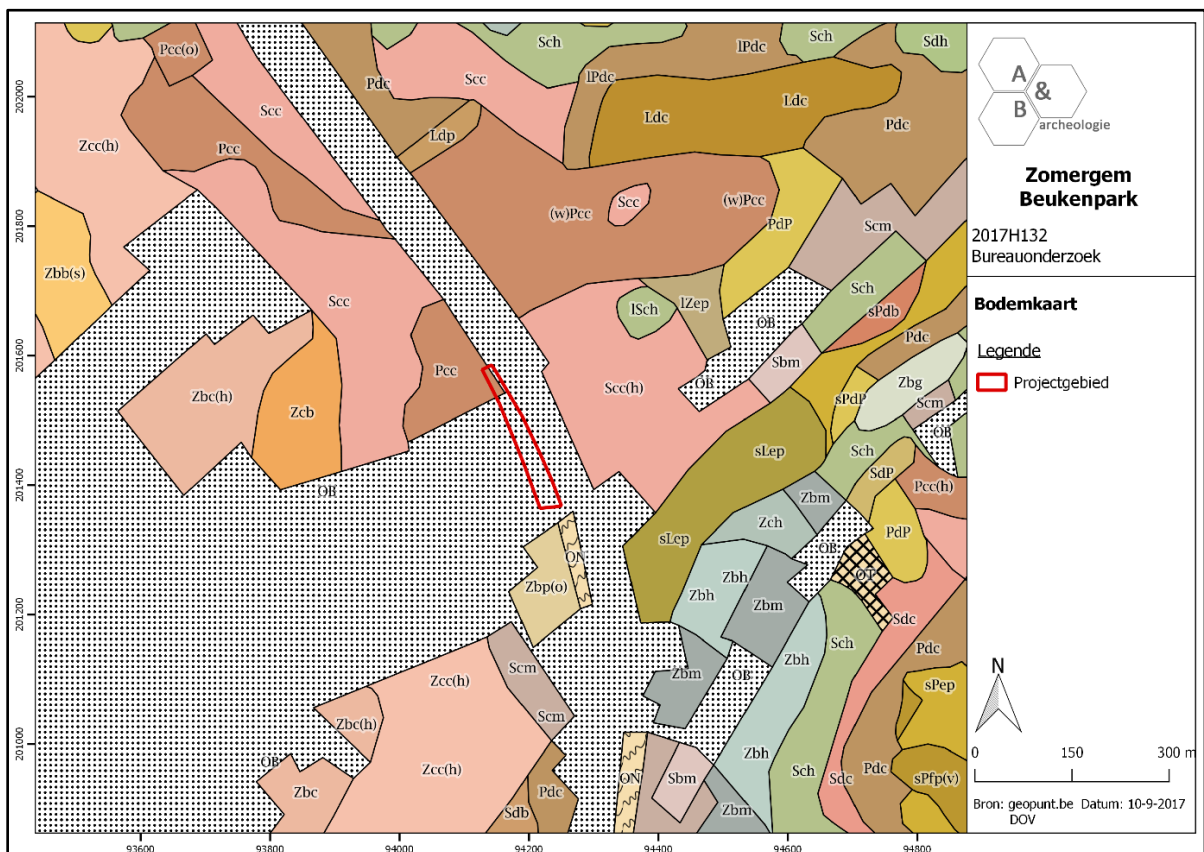
Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

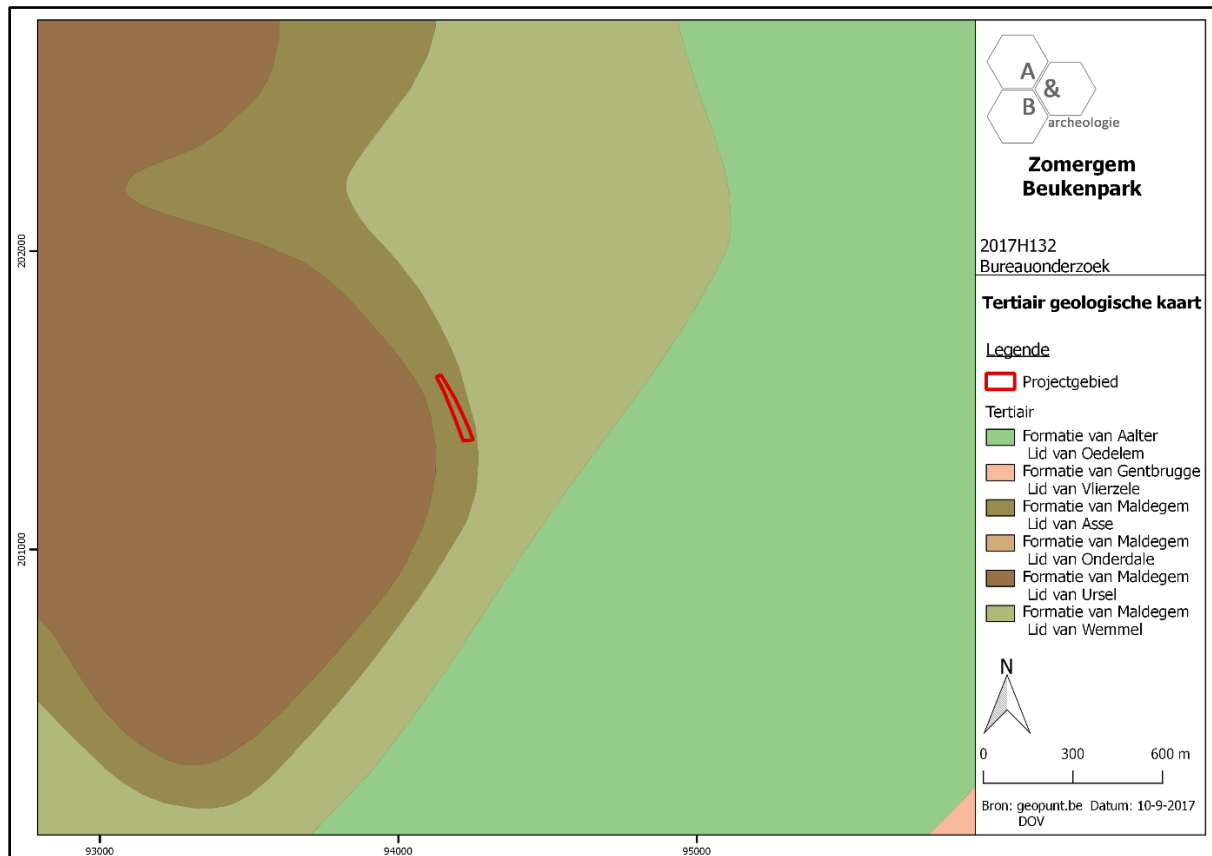
Figuur 11 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).

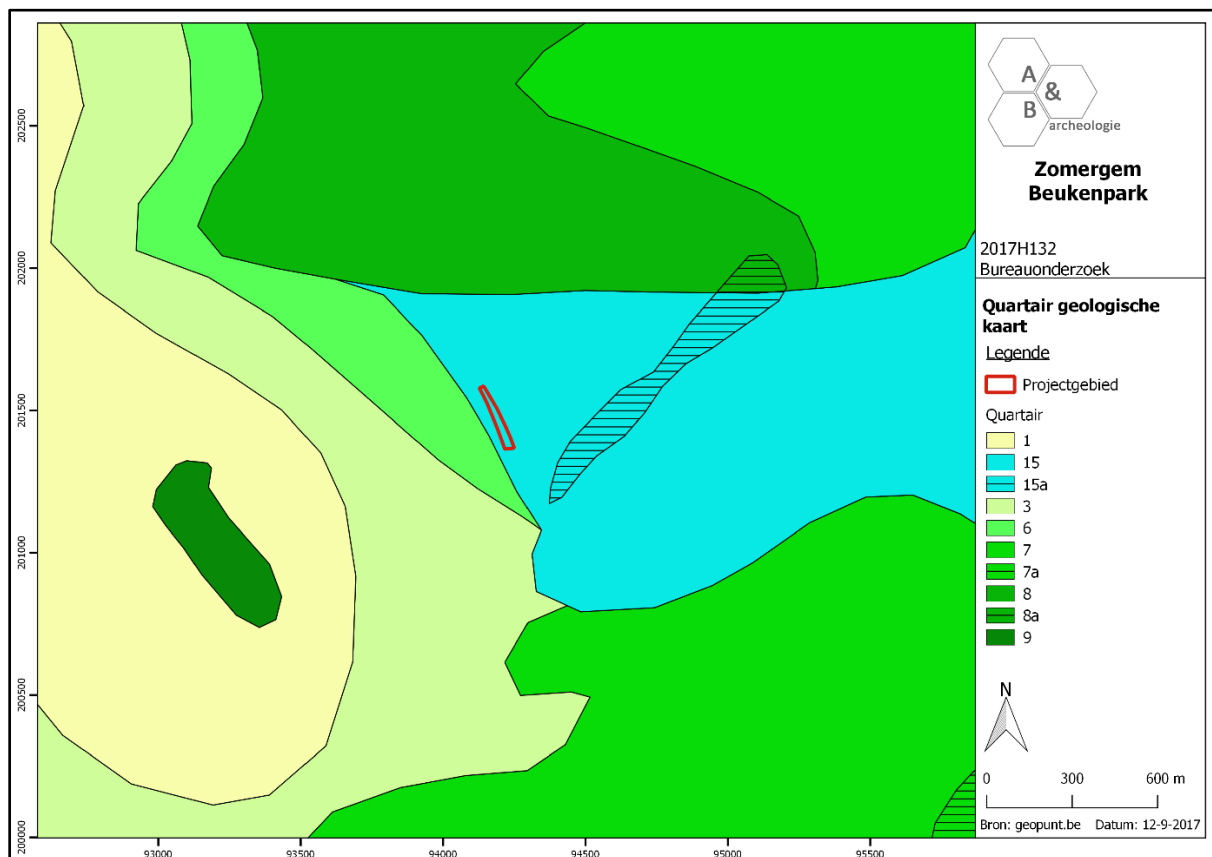
Figuur 12 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

Figuur 13 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).

Figuur 14 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 15 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

15	
ELPw en/of HQ	*
FLPw	
GLPe	
FMPs	

* De karteereenheid is mogelijk afwezig.

ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

FLPw Fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

GLPe Getijdenafzettingen (mariene en estuariene) van het Eemiaan (Laat-Pleistoceen).

FMPs Fluviatiele afzettingen van het Saaliaan (Midden-Pleistoceen).

Figuur 16 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering⁷

De oudste vermelding Sumaringahem, een Merovingische nederzettingsnaam, dateert uit de 9de eeuw, doch archeologische vondsten (zie verder) wijzen al op bewoning tijdens de bronstijd en op menselijke aanwezigheid tijdens de Romeinse periode. Een andere aanwijzing voor de oude oorsprong van Zomergem zou de ligging zijn van het dorpscentrum nabij de samenkomst van twee oude Gentwegen: de oudste via Kerkstraat en Rijvers en de grens met Oostwinkel, ten noorden van het centrum van Ursel via Knesselare naar Brugge; een jongere handelsweg langs de huidige Alfons Sifferstraat en Nekke door de dorpskernen van Ursel en Knesselare. De Dreef, die de Markt met parochiekerk in het dorpscentrum verbond met het verdwenen kasteel van de heren van Zomergem (zie hieronder), gaf via Motje aansluiting over Lovendegem en Vinderhout met Gent.

Zomergem was een primitieve parochie waarvan het patronaat in 1171 door de bisschop werd geschonken aan het kapittel van Doornik. De parochies Lovendegem, Waarschoot, Ronsele en Oostwinkel ontstonden door afscheiding van de moederparochie Zomergem. Het ambacht Zomergem, waartoe belangrijke gedeelten van Zomergem, Ronsele, Oostwinkel en een deel van Waarschoot behoorden, ging terug tot de middeleeuwen en hing af van de kasselrij van de Oudburg van Gent. In 1563 viel het ambacht uiteen en vormden Waarschoot, Ronsele en Oostwinkel samen een afzonderlijk ambacht naast het ambacht Zomergem. De oudste gegevens omtrent de heren van Zomergem, als eigenaars van de gelijknamige heerlijkheid, gaan terug tot de 11de eeuw. Sinds de 13de eeuw kwam de heerlijkheid in handen van diverse families. Daarnaast bevonden zich nog talrijke andere heerlijkheden en lenen in de gemeente. In 1642 bezat Maarten Snouckaert, heer van Zomergem, zeven molens te Zomergem. In de tweede helft van de 19de eeuw telde Zomergem nog elf windmolens waarvan vier op de wijk Beke. Geen enkele windmolen bleef bewaard. Afgezien van de traditioneel verspreide agrarische nijverheden kende Zomergem geen opmerkelijke industrialisatie. Wat de textielnijverheid betreft kwamen in de tweede helft van de 19de eeuw slechts twee fabrieken werkelijk goed van de grond. Zomergem behoorde wel tot de gemeenten in de omgeving van Gent die faam verwierven sinds begin 20ste eeuw omwille van hun bloementeel. De bedrijvigheid was hier voornamelijk toegespitst op de azaleacultuur. De bombardementen tijdens de Eerste Wereldoorlog richtten aan de bebouwing in de gemeente aanzienlijke schade aan.

Het plangebied is te lokaliseren op de plek van het verdwenen kasteel van de heren van Zomergem. Er is echter weinig historische info terug te vinden over deze site, en het zijn voornamelijk de cartografische bronnen die meer duidelijkheid brengen. Op de CAI (zie verder) wordt de site omschreven als een site met walgracht daterend uit de late middeleeuwen, afgaande op de Ferrariskaart. Bronnen die deze datering staven worden echter niet vermeld. Ten westen van Beukenpark is de straat Dreef aanwezig; dit is volgens de 'Inventaris van het cultuurbezit' de voormalige Kasteeldreef, de rechte verbinding tussen de Markt met parochiekerk en het sinds de 18de eeuw verdwenen oud kasteel van de heren van Zomergem, dat volgens deze bron pas in 1650 zou opgericht zijn.⁸ In de studie van mevr. Vanoverberghe is eveneens sprake van 1650 als

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Zomergem* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121328> (geraadpleegd op 15 september 2017).

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Dreef* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103960> (geraadpleegd op 15 september 2017).

bouwdatum van het kasteel, onder de toenmalige heer van Zomergem Marten Snoeckaert. Ze baseert zich hiervoor op de geschiedenis van Zomergem zoals neergeschreven door De Potter en Broeckaert in 1870. Nadien kwam het kasteel in de handen van Montmorency die het in de loop van de 18de eeuw afbreken (vermoedelijk tussen 1756 en 1777).⁹ In het verlengde van de Dreef is de straat Motje gelegen; is dit een aanwijzing dat het kasteel, dat gedacht wordt van midden 17de eeuw te dateren, een ouder voorloper heeft als middeleeuwse motte? Op de Ferrariskaart is in ieder geval de voor mottes typische opperhof-neerhof structuur met 8-vormige gracht te herkennen.

Op de Ferrariskaart is de Dreef duidelijk aangegeven, deze geeft via een brug over de omgrachting van het vermoedelijke neerhof toegang vanuit het westen tot de kasteelsite. Op het (vermoedelijke) neerhof zijn 2 gebouwen afgebeeld, met daarrond grasland en enkele bomen. Het opperhof is omgeven door een bredere gracht, ook hier wordt grasland met bomen aangegeven, maar geen gebouw. Een heemkundig artikel¹⁰ vermeldt dat het kasteel in de loop van de 18de eeuw door de Montmorency's volledig gesloopt werd en dat er geen enkel litteken meer nagelaten is; de voornaamste afbraakmaterialen zouden toen naar Bellem zijn overgebracht. Deze info zou zijn overgenomen van De Potter en Broeckaert.¹¹ Nog op de Ferrariskaart is ten zuiden van de opperhof-neerhofstructuur een bijkomende grachtenstructuur te zien, gelegen naast de huidige Schauwbroekstraat. Daarbinnen lijkt in de zuidwesthoek een soort moestuintje afgebeeld. Langsheen de Schauwbroekstraat bevindt zich nabij het kasteeldomein tamelijk veel bebouwing, aan de andere zijden van de kasteelgracht zijn landbouwgronden aanwezig. Nabij de dorpskern is er aan weerszijden van de Dreef bebouwing aanwezig, meer naar het kasteel op zijn geen gebouwen afgebeeld. De projectie van het plangebied op de kaart toont dat de verkaveling komt te liggen op de gracht tussen het neerhof en het opperhof, die onderbroken is voor een doorgang tussen beide, en op de plek van het noordelijke gebouw op het neerhof. Het zuidelijke deel van de verkaveling bevindt zich ter hoogte van de bijkomende grachtstructuur en mogelijke moestuin, het meest noordelijke deel ligt op landbouwgrond net naast de neerhofgracht. Er moet evenwel rekening gehouden worden met een mogelijke kleine foutenmarge in de projectie.

Op cartesius.be is een kaart beschikbaar te dateren in de periode 1795-1814 waarop de site en de omliggende percelen worden afgebeeld. Hoewel niet echt op schaal, geeft de kaart een goed beeld van de omgeving. Van de 'église de Somerghem' loopt een 'avenue' (de Dreef) naar een 'cense' of boerderij. Het kasteel is niet afgebeeld. Ten zuiden van de boerderij loopt de 'Schauwbroek Straete' verder naar het oosten tot aan een omwalde motte.¹²

⁹ VANOVERBERGHE, 2014, pp. 1-3.

¹⁰ RYSERHOVE, 1986.

¹¹ VANOVERBERGHE, 2014, p. 4.

¹² VANOVERBERGHE, 2014, p. 3.

Figuur 17 Zomergem op de Ferrariskaart, met zicht op de dreef die het kasteel verbindt met het dorpscentrum (bron: geopunt.be).

Figuur 18 Uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

Figuur 19 Kaart uit 1795-1814 met daarop de kerk (1), de Dreef (2) en de boerderij (3) (bron: <https://www.cartesius.be/geoportal/catalog/search/resource/details.page?uuid=%7B7B78589812-CC22-42B9-A112-1B320588F223%7D>).

Op de Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840 krijgt de site de naam 'Kasteelgoed ferme' mee. Het opperhof is onbebouwd, op het neerhof zijn de 2 gebouwen die ook op de Ferrariskaart afgebeeld waren zichtbaar, alsook een kleiner vierkant gebouwtje net voor de doorgang tussen opperhof en neerhof. Dit zal het hoevecomplex zijn waarvan sprake op de kaart. De bijkomende grachtenstructuur is nog deels zichtbaar; de gracht ten westen en zuiden van het neerhof is niet meer als gracht afgebeeld, maar is zeker in het westen nog herkenbaar in de perceelsgrens. De projectie van het plangebied is vergelijkbaar aan die van de Ferrariskaart, alleen valt het gebouw nu net buiten de verkaveling. Volgens Vanoverberghe werd in 1840 door de familie De Bare uit Gent begonnen met de bouw van een kasteel op de plek van de nog bestaande boerderij. De familie gebruikte dit kasteel,

gekend als het kasteel van Meirlare, als zomerverblijf.¹³ Het is niet duidelijk of dit kasteel (al dan niet een verbouwing van de hoeve) reeds is afgebeeld op de Atlas der Buurtwegen, mogelijk betreft het het gebouw op het einde van de toegangsweg, nabij de opening in de gracht rond het opperhof en net ten westen van de projectie van het plangebied.

Op de latere kaarten van Popp en Vandermaelen is het Schipdonkkanaal reeds aanwezig, dwars door de kasteelsite. Het kanaal bevindt zich ter hoogte van het voormalige opperhof; het neerhof en bijhorende gebouwen zijn behouden. Op de Vandermaelenkaart is de site nog steeds aangeduid als 'Kasteel Goed F^e', en is de oostelijke gracht van het opperhof nog net zichtbaar ten oosten van het kanaal. Ook de grachten van de bijkomende grachtenstructuur zijn op deze plek nog weergegeven. De projecties van het plangebied op beide kaarten zijn niet helemaal accuraat: die op de Poppkaart moet iets opschuiven naar het westen (want oostelijke grens ligt op het jaagpad/oever van het kanaal, wat niet klopt), die op de Vandermaelenkaart naar het noorden (want loopt op de kaart door ten zuiden van de Schauwbroekstraat, wat niet klopt). In de studie van Vanoverberghe is nog meer interessante info te vinden, ditmaal gebaseerd op een artikel van Rijckaert uit 1982. Een verklarende tekst bij een postkaart van het kasteel van Meirlare luidt: *"In juli 1838 richt Jan-Baptist De Bare, grondeigenaar te Gent, een aanvraag tot het gemeentebestuur van Zomergem, om hier een kasteel of buitengoed te mogen oprichten op een stuk land, "De Motte" genaamd en gelegen op de wijk Meirlare, "waar het afgebroken kasteel heeft gestaen". Dit wordt hem bij besluit van 28 augustus toegestaan en er komteen nieuw kasteel te Zomergem. Het werd bij de bombardementen van oktober 1918 vreselijk verwoest."*¹⁴

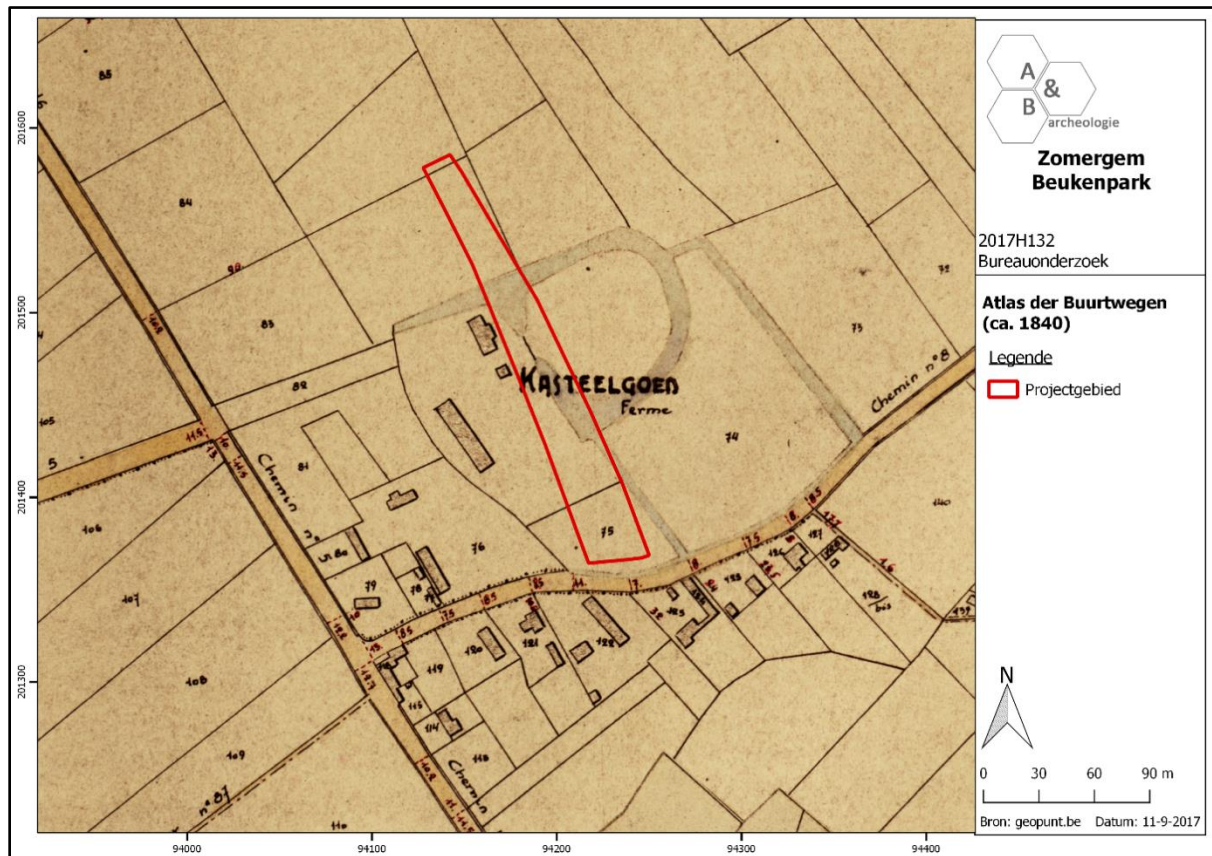
Het Schipdonkkanaal, of het Afleidingskanaal van de Leie, werd tussen 1846 en 1860 gegraven tussen Deinze en Zeebrugge. Het was samen met het graven van het Leopoldkanaal één van de eerste grote infrastructuurwerken van het prille België. Door de 19de-eeuwse vlasindustrie rond Kortrijk was de Leie zwaar vervuild, en om het vervuilde water niet door Gent te laten stromen werd er stroomopwaarts van Gent een verbinding gegraven tussen de Leie en de Noordzee. Bijkomend kreeg men meer controle over het waterniveau van de Leie en kon men overstromingen in Gent vermijden, en kreeg men er een bijkomende waterweg bij. Het kanaal speelde door zijn noordzuid oriëntatie een belangrijke strategische rol in beide wereldoorlogen. In de buurt van Ronsele waren er in 1918 zware gevechten langs het kanaal, en ook in mei 1940 werd er zwaar gevochten rond Zomergem.¹⁵

Op de topografische kaart van 1884 worden geen gebouwen weergegeven binnen de grenzen van het plangebied, de 2 aanwezige gebouwen die deel uitmaakten van het neerhof liggen meer naar het westen. Wel lijkt er een soort ophoging aanwezig op de plek van de huidige 'heuvels' op het plangebied. Deze ophogingen lopen op de kaart verder door naar het noorden, langsheen het Schipdonkkanaal, en zijn ook aan de andere oever zichtbaar. Op basis hiervan kan er waarschijnlijk verondersteld worden dat deze ophogingen te maken hebben met stockage van grond van het uitgraven van het kanaal, en niet teruggaan op de wallen van het voormalige kasteel (tenzij de centrale ophoging een ijskelder herbergt, te relateren aan het kasteel van Meirlare?).

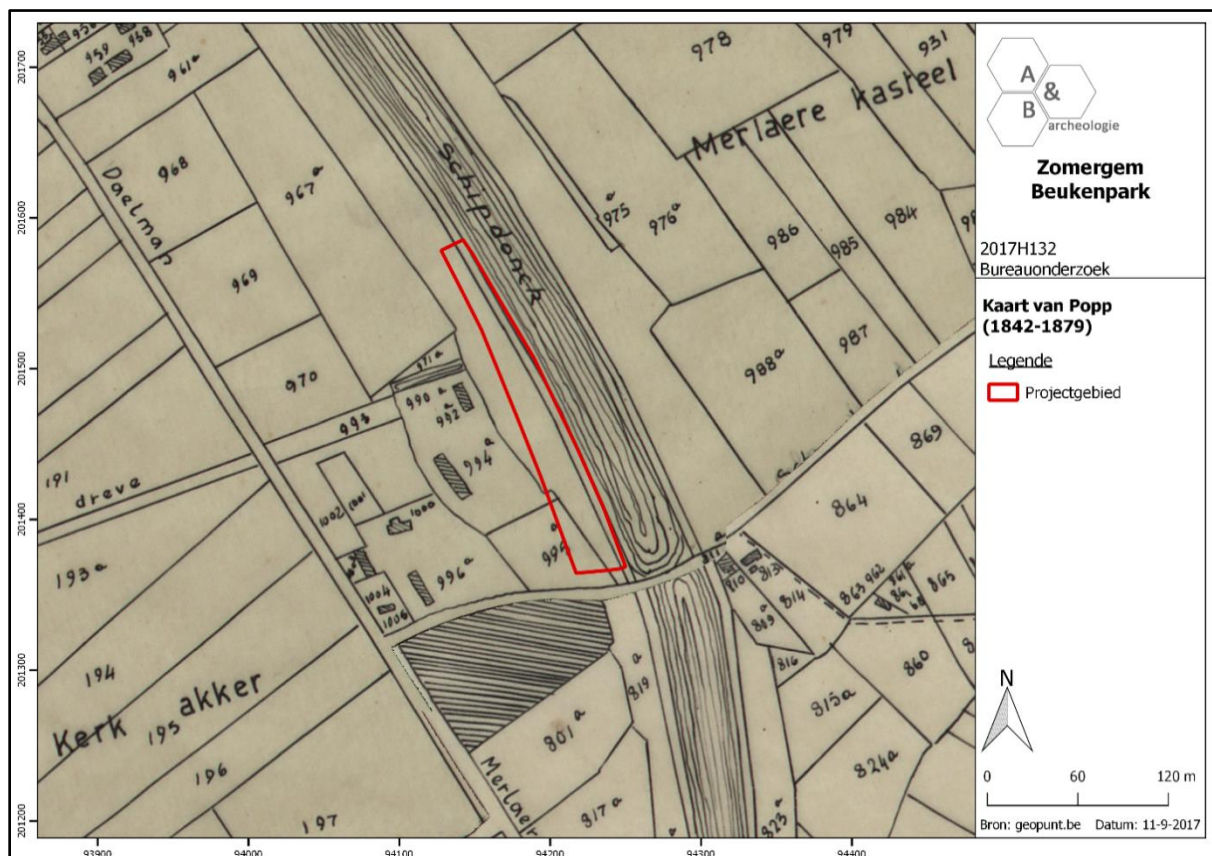
¹³ VANOVERBERGHE, 2014, p. 2.

¹⁴ VANOVERBERGHE, 2014, p. 5.

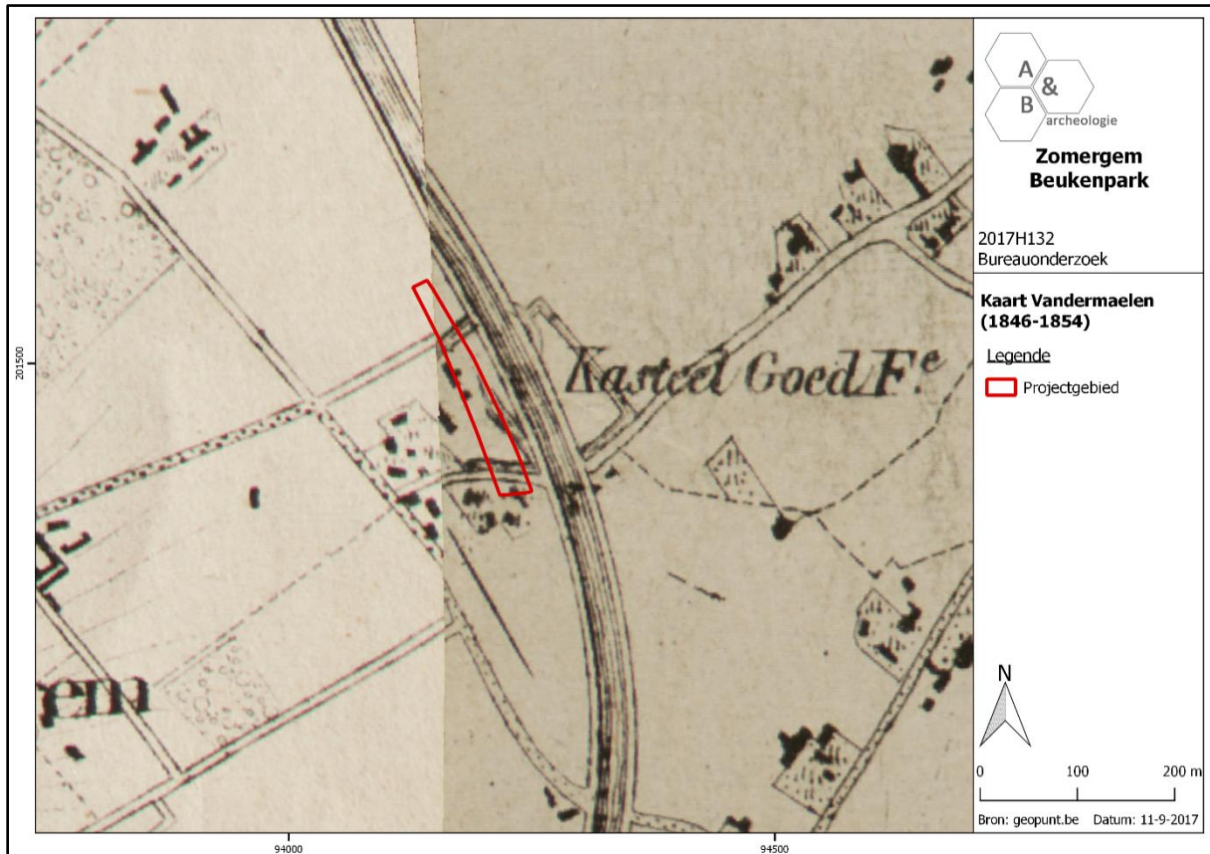
¹⁵ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Schipdonkkanaal>

Figuur 20 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).

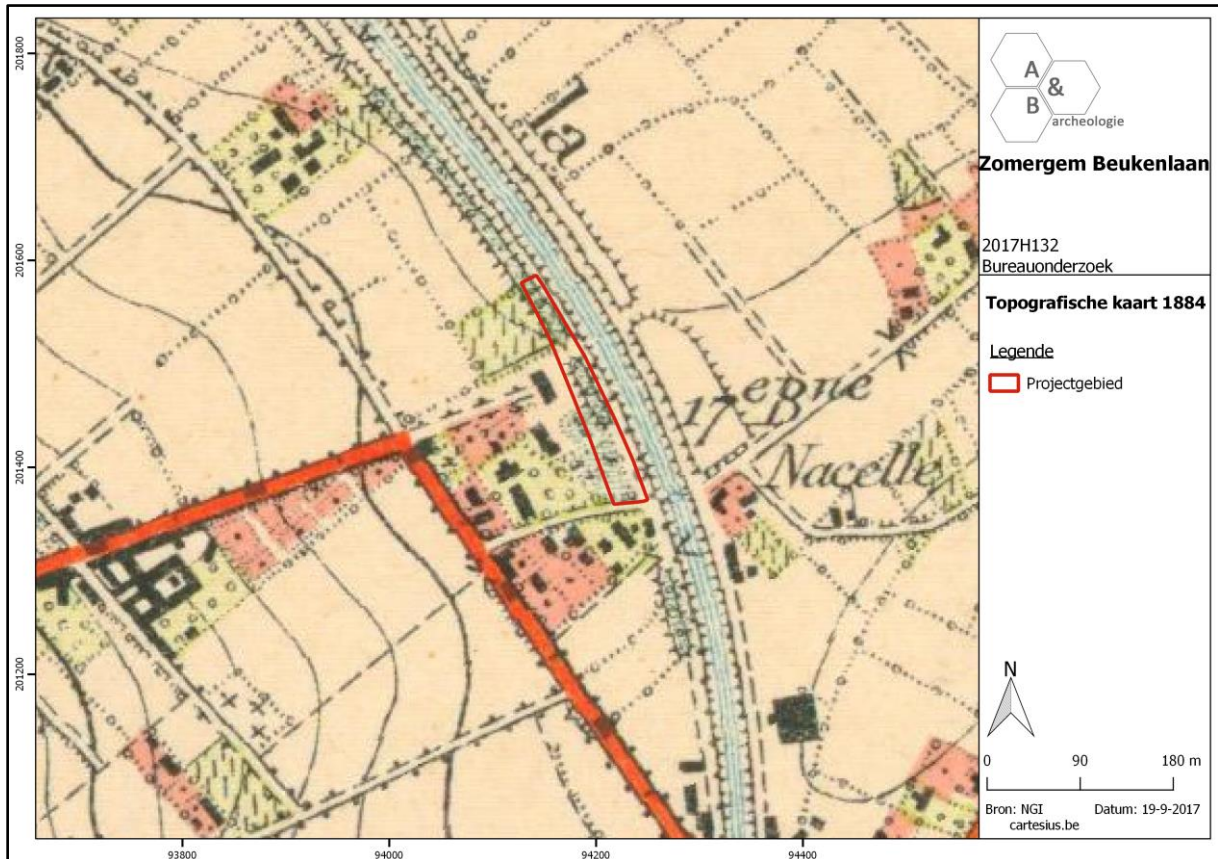
Figuur 21 Uitsnede uit de kaart van Popp (bron: geopunt.be).

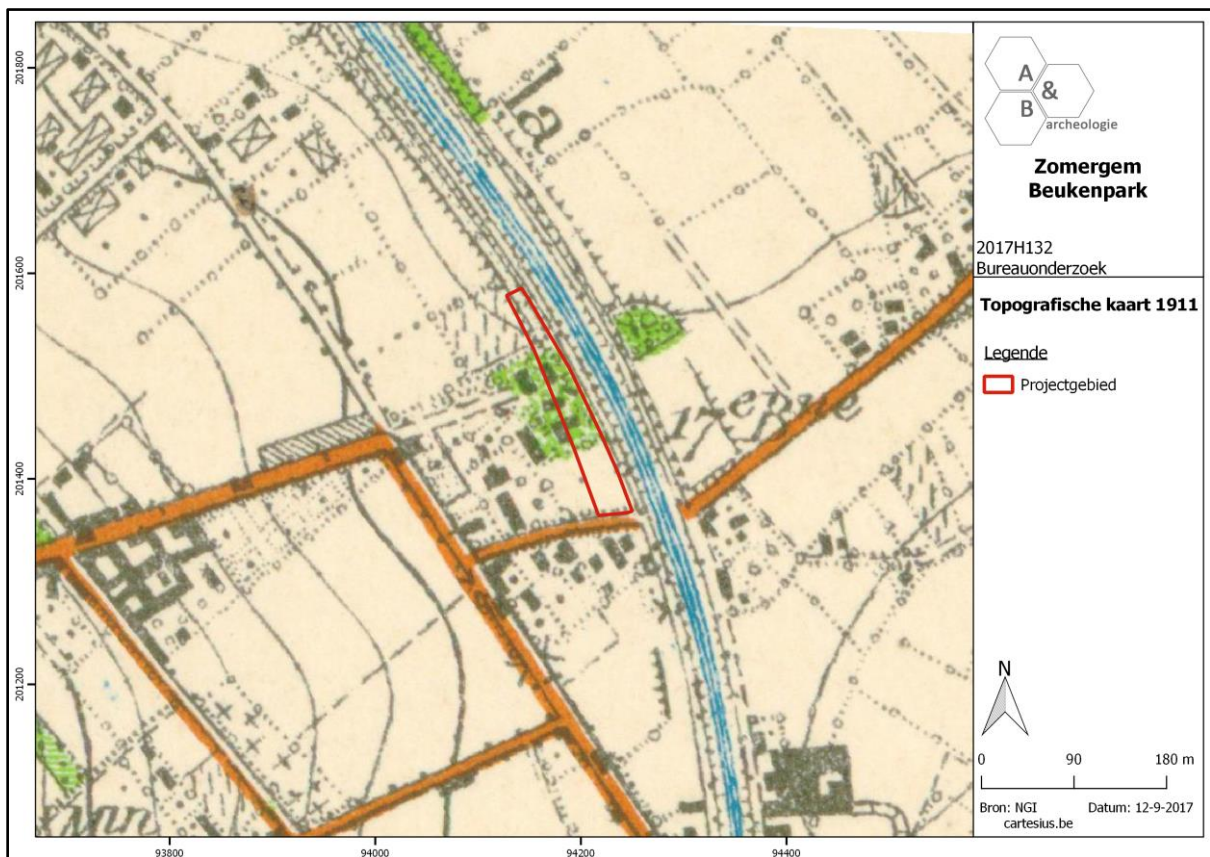
Figuur 22 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).

Figuur 23 Postkaart met afbeelding van het kasteel van Meirlare, datum onbekend (overgenomen uit VANOVERBERGHE, 2014, p. 11).

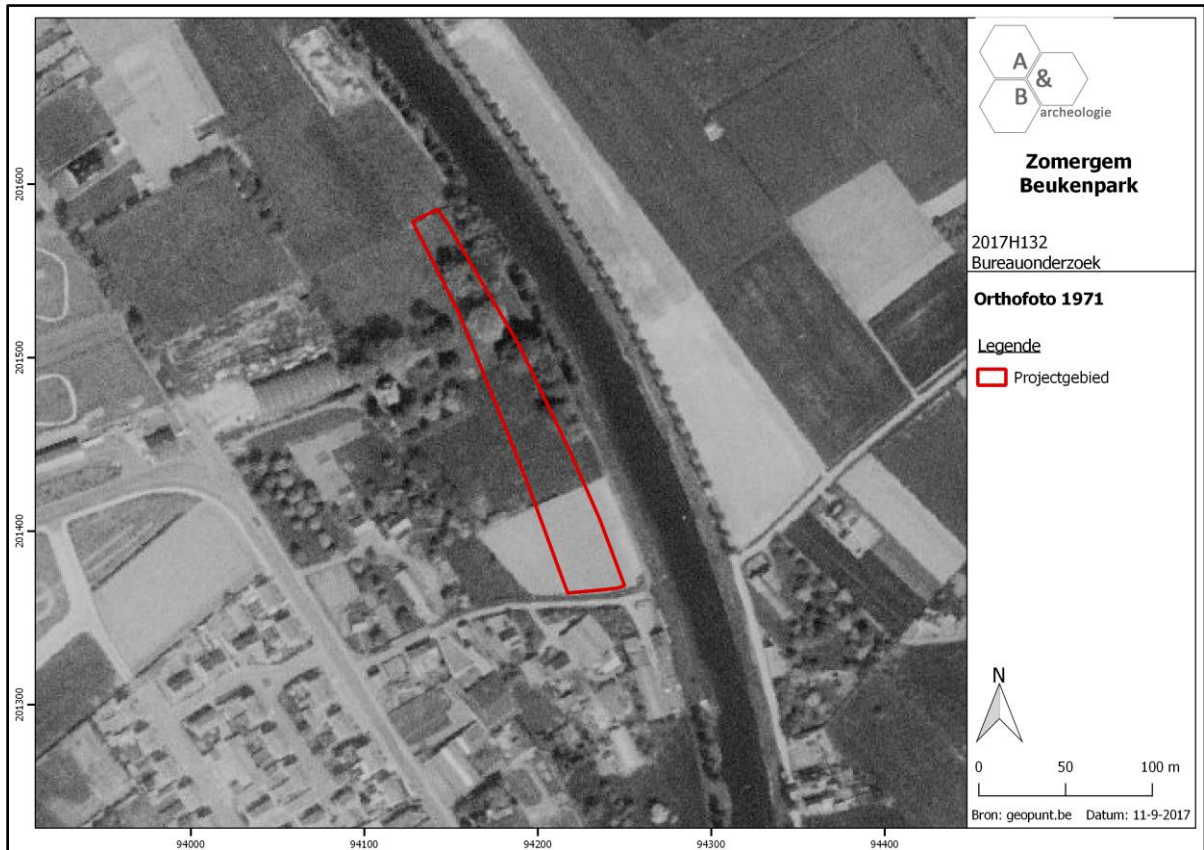
Figuur 24 Uitsnede uit de topografische kaart van 1884 (bron: cartesius.be en NGI).

Figuur 25 Uitsnede uit de topografische kaart van 1911 (bron: cartesius.be en NGI).

Deze ophogingen zijn ook nog aanwezig op de topografische kaart uit 1911. Deze kaart toont 6 gebouwen op het neerhof waarbij de 2 meest oostelijke binnen het plangebied vallen. De oude kasteelstructuur is niet meer herkenbaar. Er worden geen grachten meer aangegeven, perceelsgrenzen zijn niet aangeduid en er is geen toponiem weergegeven; dit geldt ook voor de kaart van 1884. Het voormalige neerhof en een deel van het voormalige opperhof aan de overzijde van het kanaal zijn groen ingekleurd, mogelijk duidt dit er op dat ze met bomen begroeid zijn. De toegangsweg tot het neerhof, eertijds deel uitmakend van de kasteeldreef tussen kerk en kasteel, is waarschijnlijk een aarden weg. Op de luchtfoto van 1971 is deze toegangsweg nog aanwezig, maar de hoevegebouwen/kasteel van Meirlare lijken afgebroken. Er is voor het overige niks meer herkenbaar van de voormalige kasteelsite, tenzij de aanwezige bomen teruggaan op bomen van het voormalige neerhof en de bomenrij evenwijdig aan het kanaal de plek van de voormalige gracht tussen opperhof en neerhof aanduiden. Van de boom die tegenwoordig nog aanwezig is op de noordwestelijke hoek van het centrale weiland, kan evenwel verondersteld worden dat deze minstens teruggaat tot de 19de eeuw, op basis van de omtrek van de stam. Op de luchtfoto van rond 1990 is ook de toegangsweg verdwenen en krijgt het plangebied en de directe omgeving het huidige uitzicht.

Besluitend kan gesteld worden dat de site zich bevindt ter hoogte van het neerhof van een kasteelsite die teruggaat tot het midden van de 17de eeuw en behoorde tot de heren van Zomergem. Het kasteel was via een dreef rechtstreeks verbonden met de kerk van Zomergem. De structuur van de kasteelsite doet denken aan een middeleeuwse motte, maar behoudens de nabijgelegen straat Motje werden er geen aanwijzingen teruggevonden voor een oudere oorsprong van het domein. Het kasteel op het opperhof werd in de loop van de 18de eeuw afgebroken. De gebouwen op het neerhof behielden hun functie als hoeve, tot ze rond 1840 werden omgevormd tot een nieuwe kasteelsite, het kasteel van Meirlare. Met de aanleg van het Schipdonkkanaal rond 1850 dwars door de oudste kasteelsite werd het opperhof weggegraven. Het kasteel van Meirlare werd in 1918 zwaar beschadigd. Momenteel is een enkele oude boom waarschijnlijk het enige bovengrondse overblijfsel van deze voor de geschiedenis van de gemeente Zomergem belangrijke site.

Figuur 26 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 27 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).

2.5. Archeologische situering

Zoals reeds aangegeven is het plangebied gelegen op een gekende archeologische site, die op de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) gekend is als CAI Locatie 39442. De site, genaamd Beukenpark I, wordt omschreven als een site met walgracht daterend uit de late middeleeuwen. Bronnen die deze datering staven worden echter niet vermeld, deze lijkt enkel gebeurd te zijn op basis van het uitzicht van de site op de Ferrariskaart.

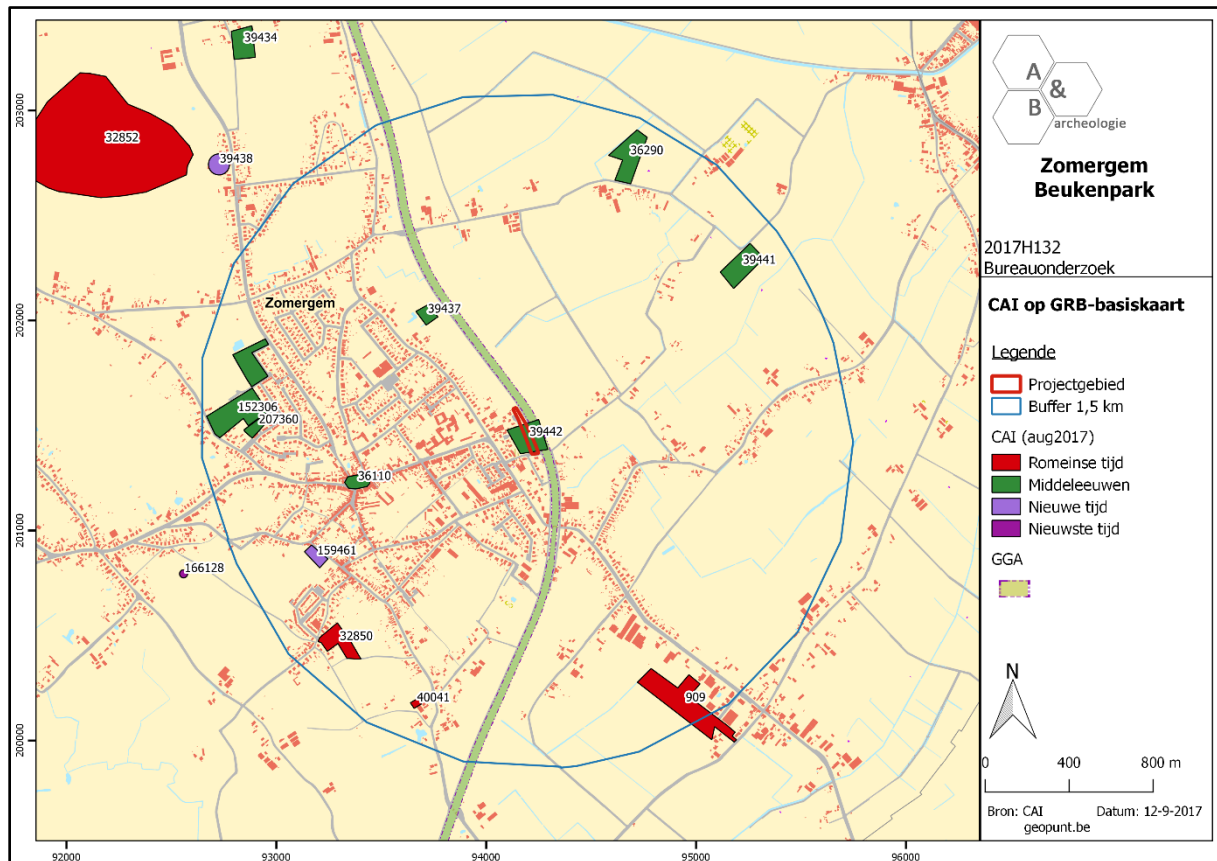
In de omgeving van het plangebied worden nog een aantal andere sites aangegeven. In het kader van de opmaak van een archeologienota werd zeer recent bij een proefsleuvenonderzoek aan het kruispunt van de Dreef en de Kloosterstraat (ca. 200m ten westen van het plangebied, nog niet opgenomen in de CAI) een site met paalsporen uit de metaaltijden en met sporen uit de middeleeuwen aangesneden. Er werd een verdere opgraving geadviseerd.¹⁶

Ten zuiden en westen bevinden zich een aantal Romeinse vindplaatsen. CAI Locatie 32850 geeft de plek aan waar bij prospectieonderzoek en mogelijk ook een opgraving een productiesite voor Romeinse dakpannen is aangetroffen (houten (bedrijfs)gebouw, kleiwininnigspotten, vondstconcentratie van misbakken dakpannen). Er werd ook lithisch materiaal en ijzertijdaardewerk aangetroffen op deze site. Op CAI Locatie 909 werden in 2005 bij een prospectie naar aanleiding van wegenis- en rioleringswerken een aantal verspreid liggende brandrestengraven uit de Romeinse tijd gevonden. Bij een prospectie en opgraving in 2010-2011 werden op CAI Locatie 152306, ter hoogte van Zomergem-Rijvers, een Romeins éénschepig gebouw, 2 spijkers, een poel en enkele greppels aangetroffen, alsook een middeleeuws drieschepig gebouw, greppels, kuilen en een drenkpoel met laatmiddeleeuws aardewerk.

De overige sites in de omgeving hebben vooral een middeleeuwse oorsprong: CAI Locaties 36110 (Sint-Martinuskerk, met middenbeuk uit de eerste helft 13de eeuw en toren uit 13de-14de eeuw), 159461 (site met walgracht 'Ter Walle' die mogelijk teruggaat tot de late middeleeuwen), 39437 (laatmiddeleeuwse site met walgracht), 36290 ('Goed te Meirlare', een site met walgracht uit de 14de eeuw, een gedeeltelijk omwalde pachthoeve die oorspronkelijk toebehoorde aan het Sint-Elisabethbegijnhof uit Gent) en 39441 ('Schauwbroekgoed', een 13de-14de-eeuwse site met walgracht, in zijn geheel omwald, woonhuis los van de bedrijfsgebouwen en haaks tegenover elkaar, foncier van de heerlijkheid van Schauwbroek, met niet ver ervan een windmolen en ernaast een motte, casteelken genaamd – is dit misschien de motte zoals afgebeeld op figuur 17?). Nabij de eerder vermelde site bij Zomergem-Rijvers werd bij een prospectie te Geetdam enkele 13de-eeuwse greppels aangesneden (CAI Locatie 207360).

Besluitend kan gesteld worden dat er in de omgeving van het plangebied meerdere sites met walgracht met laatmiddeleeuwse oorsprong gelegen zijn. De site aan het Beukenpark maakte deel uit van een groter middeleeuws landschap met bewoning rond de parochiekerk, verspreide landelijke bewoning in de omgeving en met daartussen grotere omwalde hofsteden. De gekende sites geven echter ook aan dat er in de onmiddellijke omgeving reeds bewoning was in de metaaltijden en de Romeinse tijd.

¹⁶ <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/notas/4620>

Figuur 28 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van het bureauonderzoek kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- De site zich bevindt ter hoogte van het neerhof van een kasteelsite die teruggaat tot het midden van de 17de eeuw en behoorde tot de heren van Zomergem. Het kasteel was via een dreef rechtstreeks verbonden met de kerk van Zomergem. De structuur van de kasteelsite doet denken aan een middeleeuwse motte, maar behoudens de nabijgelegen straat Motje werden er geen aanwijzingen teruggevonden voor een oudere oorsprong van het domein. Het kasteel op het opperhof werd in de loop van de 18de eeuw afgebroken. De gebouwen op het neerhof behielden hun functie als hoeve, tot ze rond 1840 werden omgevormd tot een nieuwe kasteelsite, het kasteel van Meirlare. Het lijkt er op dat het plangebied zich bevindt ter hoogte van de grachten en toegang tussen het neerhof en het opperhof, mogelijk vallen ook enkele gebouwen van het neerhof binnen de grenzen van de verkaveling. Het zuidelijke deel, naar de Schauwbroekstraat op, is gelegen binnen een tweede omgrachting, op een zone die mogelijk in gebruik was als moestuin. Met de aanleg van het Schipdonkkanaal rond 1850 dwars door de oudste kasteelsite werd het opperhof weggegraven. Het kasteel van Meirlare werd in 1918 zwaar beschadigd. Momenteel is een enkele oude boom waarschijnlijk het enige bovengrondse overblijfsel van deze voor de geschiedenis van de gemeente Zomergem belangrijke site. De uitgraving van het Schipdonkkanaal had geen invloed op het plangebied, waar er geen gekende grootschalige verstoringen plaatsgevonden hebben. Hoe de site er uitzag voor 1777 is niet gekend.

- Het plangebied is gelegen op een gekende archeologische site, die op de CAI wordt omschreven als een site met walgracht daterend uit de late middeleeuwen. Bronnen die deze datering staven worden echter niet vermeld, deze lijkt enkel gebeurd te zijn op basis van het uitzicht van de site op de Ferrariskaart. In de omgeving van het plangebied zijn meerdere sites met walgracht met laatmiddeleeuwse oorsprong gelegen. De site aan het Beukenpark maakte deel uit van een groter middeleeuws landschap met bewoning rond de parochiekerk, verspreide landelijke bewoning in de omgeving en met daartussen grotere omwalde hofsteden. De gekende sites geven echter ook aan dat er in de onmiddellijke omgeving reeds bewoning was in de metaaltijden en de Romeinse tijd.

- Het plangebied bevindt zich op de overgang tussen drogere zandbodems, al dan niet met een lemige component, in het westen en meer natte zandleembodems in het oosten. Los van de gekende kasteelsite, kunnen dergelijke gronden ook aantrekkelijk geweest zijn voor menselijke aanwezigheid in oudere periodes.

- Deze gegevens tonen aan dat het projectgebied een hoge archeologische verwachting heeft. De geplande verkaveling bevindt zich ter hoogte van het neerhof en de grachten horend bij een kasteelsite die mogelijk teruggaat tot de late middeleeuwen. Uit de historische bronnen is weinig gekend over deze site, zodat archeologisch onderzoek op deze locatie ongetwijfeld zal bijdragen tot een beter begrip van het ontstaan, de inrichting en de evolutie van de kasteelsite. De kans is daarnaast niet onbestaande dat er oudere sporen (bvb. metaaltijden, Romeinse periode) bewaard zijn op het terrein. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft

naar steentijdsites. Er hebben geen gekende diepgaande verstoringen plaatsgevonden op het plangebied¹⁷, waardoor kan verondersteld worden dat eventueel aanwezige archeologische sites een goede bewaring zullen hebben.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

Het zuidelijke en centrale deel van het plangebied zullen verkaveld worden, het noordelijke deel blijft behouden als bos, hier gebeuren geen werken. Er worden 11 bouwloten voorzien, telkens met een voortuinstrook van 5m lang aan de zijde van het Beukenpark, en achterliggend een bouw- en tuinzone. In de voortuinstrook komen de aansluitingen op de nutsvoorzieningen te liggen. Er wordt geen wegenis aangelegd op de verkaveling, alle loten hebben een uitweg naar het Beukenpark. De geplande werken zullen een grote impact hebben op het aanwezige bodemarchief: de voorafgaande afbraakwerken, het bouwrijp maken van de percelen, het optrekken van de woningen, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen en het inrichten van de tuinzones is nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites. Bovendien kent het plangebied een hoge archeologische verwachting en is het gelegen op een gekende archeologische site, namelijk op het neerhof van een omwalde kasteelsite die mogelijk teruggaat tot de late middeleeuwen. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren op het zuidelijke en centrale deel. Een verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren: uit de historische bronnen is weinig gekend over deze site, zodat archeologisch onderzoek op deze locatie ongetwijfeld zal bijdragen tot een beter begrip van het ontstaan, de inrichting en de evolutie van de kasteelsite. De rechtstreekse verbinding tussen de parochiekerk en het kasteel via de voormalige kasteeldreef duiden op de belangrijke rol die de site vertolkte in het verleden van Zomergem. De kans is daarnaast niet onbestaande dat er oudere sporen (bvb. metaaltijden, Romeinse periode) bewaard zijn op het terrein.

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van de bureaustudie geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

¹⁷ Het uitgraven van de grachten van de kasteelsite kan eventueel wel oudere sporen verstoord hebben. Deze grachten moeten echter niet aanzien worden als verstoringen, deze grachten en de opvulling ervan zijn archeologische sporen en structuren op zich.

3.3. Verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

- Landschappelijk bodemonderzoek

Dit type onderzoek heeft tot doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door middel van boringen of profielputten. Met deze methode kan met een minimale impact in de bodem toch heel wat informatie verkregen worden. De methode wordt binnen de archeologie vooral aangewend om het bodemkundig potentieel na te gaan voor de aanwezigheid van goed bewaarde steentijdsites.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet noodzakelijk om uit te voeren. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites.

- Geofysisch onderzoek

Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten. Ook kent deze methode haar nut bij het opsporen van explosieven. Onder dit type onderzoek vallen verschillende opsporingstechnieken: magnetometrie, weerstandsmetingen, grondradar enz.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

- Veldkartering en metaaldetectie

Bij een veldkartering of oppervlakteprospectie wordt een visuele inspectie gedaan van het terreinoppervlak voor de aanwezigheid van archeologisch vondstmateriaal, zoals aardewerk of silexartefacten. Metaaldetectie betreft het opsporen van metalen voorwerpen door middel van een metaaldetector. De toplaag, ca. 20cm diep, wordt hierbij afgezocht door middel van parallelle looplijnen met of zonder een bepaalde tussenafstand.

In dit geval zijn deze onderzoeksmethodes niet zinvol om uit te voeren en kunnen dus buiten beschouwing genomen worden.

3.4. Verder vooronderzoek met ingreep in de bodem

- Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek

Een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek heeft als doel om archeologische sites op te sporen door middel van boringen. Via de boringen kunnen begraven niveaus teruggevonden worden waarin zich bv. *in situ* steentijdartefacten kunnen bevinden. De boringen worden volgens een bepaald grid met optimale spreiding opgesteld.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet noodzakelijk om uit te voeren. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites.

- Proefsleuven en proefputten

Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen.

Gezien de aard van de site en het archeologisch verwachtingspatroon is een verder vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk. Ook naar kosten-batenanalyses is deze onderzoeksmethode te prefereren. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden voorgesteld in het programma van maatregelen. Dit proefsleuvenonderzoek dient te gebeuren in uitgesteld traject, na afbraak van de bestaande stallen, het verwijderen van de omheining, het afkoppelen van de elektriciteit en het wegnemen van de pylonen. Het terrein is bovendien nog in gebruik als paardenweide met piste, een onderzoek op dit moment is daardoor ook nog niet mogelijk. Dit gebruik blijft totdat er zekerheid is over het verkrijgen van de verkavelingsvergunning en de werken van start kunnen gaan.

3.5. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Het plangebied is gelegen op een gekende archeologische site. De site zich bevindt ter hoogte van het neerhof van een kasteelsite die teruggaat tot het midden van de 17de eeuw en behoorde tot de heren van Zomergem. Het kasteel was via een dreef rechtstreeks verbonden met de kerk van Zomergem. De structuur van de kasteelsite doet denken aan een middeleeuwse motte, maar behoudens de nabijgelegen straat Motje werden er geen aanwijzingen teruggevonden voor een oudere oorsprong van het domein. Het kasteel op het opperhof werd in de loop van de 18de eeuw afgebroken. De gebouwen op het neerhof behielden hun functie als hoeve, tot ze rond 1840 werden omgevormd tot een nieuwe kasteelsite, het kasteel van Meirlare. Het lijkt er op dat het plangebied zich bevindt ter hoogte van de grachten en toegang tussen het neerhof en het opperhof, mogelijk vallen ook enkele gebouwen van het neerhof binnen de grenzen van de verkaveling. Het zuidelijke deel, naar de Schauwbroekstraat op, is gelegen binnen een tweede omgrachting, op een zone die mogelijk in gebruik was als moestuin. Met de aanleg van het Schipdonkkanaal rond 1850 dwars door de oudste kasteelsite werd het opperhof weggegraven. Het kasteel van Meirlare werd in 1918 zwaar beschadigd. Momenteel is een enkele oude boom waarschijnlijk het enige bovengrondse overblijfsel van deze voor de geschiedenis van de gemeente Zomergem belangrijke site. De uitgraving van het Schipdonkkanaal had geen invloed op het plangebied, waar er geen gekende grootschalige verstoringen plaatsgevonden hebben. Hoe de site er uitzag voor 1777 is niet gekend.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Neen.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Neen.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

Het zuidelijke en centrale deel van het plangebied zullen verkaveld worden, het noordelijke deel blijft behouden als bos, hier gebeuren geen werken. Er worden 11 bouwlotten voorzien, telkens met een voortuinstrook van 5m lang aan de zijde van het Beukenpark, en achterliggend een bouw- en tuinzone. In de voortuinstrook komen de aansluitingen op de nutsvoorzieningen te liggen. Er wordt geen wegenis aangelegd op de verkaveling, alle loten hebben een uitweg naar het Beukenpark. De geplande werken zullen een grote impact hebben op het aanwezige bodemarchief: de voorafgaande afbraakwerken, het bouwrijp maken van de percelen, het optrekken van de woningen, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen en het inrichten van de tuinzones is nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

Ja, er is een archeologische site aanwezig. Het betreft een omgrachte kasteelsite met een opperhof-neerhofstructuur, waarbij het plangebied gelegen is ter hoogte van het neerhof. De bewaringstoestand is niet gekend. In de ruimere omgeving zijn meerdere sites met walgracht gekend, het kasteel op het plangebied was via een dreef rechtstreeks verbonden met de parochiekerk van Zomergem. De site heeft een hoge archeologische waarde.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Er dient een prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven uitgevoerd te worden op de zone van het plangebied waar de bouwlotten worden voorzien. Hierbij wordt afgewogen of verder onderzoek nodig is in de vorm van een opgraving, over een deel of volledig het onderzoeksgebied, of kan er overgegaan worden tot een vrijgave bij afwezigheid van archeologische sporen. De modaliteiten van het proefsleuvenonderzoek worden behandeld in het programma van maatregelen.

4. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een verkavelingsvergunning te Zomergem Beukenpark (provincie Oost-Vlaanderen), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het terrein heeft een langgerekte noordzuid vorm en bevindt zich ten oosten van het Beukenpark in Zomergem. Aan de oostzijde ligt het Schipdonkkanaal. Het zuidelijke deel van het terrein is momenteel in gebruik als paardenweide, het centrale deel is weiland en in het noordelijke deel is bebossing aanwezig. Het plangebied sluit niet aan op de oever van het Schipdonkkanaal: langsheen het kanaal ligt een reservatiezone voor het kanaal, waar geen werken kunnen gebeuren. De weide en de beboste zone lopen echter wel door in deze reservatiezone, tot aan het jaagpad naast het Schipdonkkanaal. Om deze reden valt de oostelijke grens van het plangebied niet samen met de perceelsgrens en met de oostelijke grens van het weiland en de beboste zone. Centraal op het terrein en doorlopend in de reservatiezone is een hogere opduiking aanwezig op het terrein, met daarop enkele bomen en een houten stal. Op het weiland staat een opvallend grote, oude boom, alsook een houtopslagplaats en een tweede houten stal. Op de paardenweide is een 'piste' aangelegd met daarnaast 2 lichtpylonen. Tussen beide weides is een afsluiting aanwezig. Het plangebied is in totaal 6156m² groot. Het zuidelijke en centrale deel van het plangebied zullen verkaveld worden, dit zijn de 2 weides. Deze hebben een gezamenlijke oppervlakte van 4741m². Het noordelijke deel blijft behouden als bos, hier gebeuren geen werken. Er worden 11 bouwloten voorzien, telkens met een voortuinstrook van 5m lang aan de zijde van het Beukenpark, en achterliggend een bouw- en tuinzone. In de voortuinstrook komen de aansluitingen op de nutsvoorzieningen te liggen. Er wordt geen weg aangelegd op de verkaveling, alle loten hebben een uitweg naar het Beukenpark. Om de verkaveling te creëren, zullen de omheining, lichtpylonen en stallen verwijderd worden. De bomen die in het plangebied staan blijven behouden. De centrale hogere opduiking wordt niet afgegraven; het is aan de kopers van de bouwloten om te bepalen wat er met deze 'heuvel' gebeurt. Niettegenstaande zullen de geplande werken een grote impact hebben op het aanwezige bodemarchief: de voorafgaande afbraakwerken, het bouwrijp maken van de percelen, het optrekken van de woningen, het aanleggen van nutsvoorzieningen en -leidingen en het inrichten van de tuinzones is nefast voor eventueel aanwezige archeologische sporen en sites.

De site zich bevindt ter hoogte van het neerhof van een kasteelsite die teruggaat tot het midden van de 17de eeuw en behoorde tot de heren van Zomergem. Het kasteel was via een dreef rechtstreeks verbonden met de kerk van Zomergem. De structuur van de kasteelsite doet denken aan een middeleeuwse motte, maar behoudens de nabijgelegen straat Motje werden er geen aanwijzingen teruggevonden voor een oudere oorsprong van het domein. Het kasteel op het opperhof werd in de loop van de 18de eeuw afgebroken. De gebouwen op het neerhof behielden hun functie als hoeve, tot ze rond 1840 werden omgevormd tot een nieuwe kasteelsite, het kasteel van Meirlare. Het lijkt er op dat het plangebied zich bevindt ter hoogte van de grachten en toegang tussen het neerhof en het opperhof, mogelijk vallen ook enkele gebouwen van het neerhof binnen de grenzen van de verkaveling. Het zuidelijke deel, naar de Schauwbroekstraat op, is gelegen binnen een tweede omgrachting, op een zone die mogelijk in gebruik was als moestuin. Met de aanleg van het

Schipdonkkanaal rond 1850 dwars door de oudste kasteelsite werd het opperhof weggegraven. Het kasteel van Meirlare werd in 1918 zwaar beschadigd. Momenteel is een enkele oude boom waarschijnlijk het enige bovengrondse overblijfsel van deze voor de geschiedenis van de gemeente Zomergem belangrijke site. De uitgraving van het Schipdonkkanaal had geen invloed op het plangebied, waar er geen gekende grootschalige verstoringen plaatsgevonden hebben. Hoe de site er uitzag voor 1777 is niet gekend. Het plangebied is gelegen op een gekende archeologische site, die op de CAI wordt omschreven als een site met walgracht daterend uit de late middeleeuwen. Bronnen die deze datering staven worden echter niet vermeld, deze lijkt enkel gebeurd te zijn op basis van het uitzicht van de site op de Ferrariskaart. In de omgeving van het plangebied zijn meerdere sites met walgracht met laatmiddeleeuwse oorsprong gelegen. De site aan het Beukenpark maakte deel uit van een groter middeleeuws landschap met bewoning rond de parochiekerk, verspreide landelijke bewoning in de omgeving en met daartussen grotere omwalde hofsteden. De gekende sites geven echter ook aan dat er in de onmiddellijke omgeving reeds bewoning was in de metaaltijden en de Romeinse tijd. Het plangebied bevindt zich op de overgang tussen drogere zandbodems, al dan niet met een lemige component, in het westen en meer natte zandleembodems in het oosten. Los van de gekende kasteelsite, kunnen dergelijke gronden ook aantrekkelijk geweest zijn voor menselijke aanwezigheid in oudere periodes.

Deze gegevens tonen aan dat het projectgebied een hoge archeologische verwachting heeft. De geplande verkaveling bevindt zich ter hoogte van het neerhof en de grachten horend bij een kasteelsite die mogelijk teruggaat tot de late middeleeuwen. Uit de historische bronnen is weinig gekend over deze site, zodat archeologisch onderzoek op deze locatie ongetwijfeld zal bijdragen tot een beter begrip van het ontstaan, de inrichting en de evolutie van de kasteelsite. De kans is daarnaast niet onbestaande dat er oudere sporen (bvb. metaaltijden, Romeinse periode) bewaard zijn op het terrein. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites. Er hebben geen gekende diepgaande verstoringen plaatsgevonden op het plangebied, waardoor kan verondersteld worden dat eventueel aanwezige archeologische sites een goede bewaring zullen hebben.

Rekening houdend met de hoge archeologische verwachting en de verstorende aard van de geplande werken, dient er verder vooronderzoek te gebeuren op het zuidelijke en centrale deel van het plangebied. Een verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren: uit de historische bronnen is weinig gekend over deze site, zodat archeologisch onderzoek op deze locatie ongetwijfeld zal bijdragen tot een beter begrip van het ontstaan, de inrichting en de evolutie van de kasteelsite. De rechtstreekse verbinding tussen de parochiekerk en het kasteel via de voormalige kasteeldreef duiden op de belangrijke rol die de site vertolkte in het verleden van Zomergem. De kans is daarnaast niet onbestaande dat er oudere sporen (bvb. metaaltijden, Romeinse periode) bewaard zijn op het terrein.

Gezien de aard van de site en het archeologisch verwachtingspatroon is een verder vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk. Ook naar kosten-batenanalyses is deze onderzoeksmethode te prefereren. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden voorgesteld in het programma van maatregelen. Dit proefsleuvenonderzoek dient te gebeuren in uitgesteld traject, na afbraak van de bestaande stallen, het verwijderen van de omheining, het afkoppelen van de elektriciteit en het wegnemen van de pylonen.

5. Bibliografie

- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/>
- <http://www.geopunt.be/kaart>
- <http://www.cartesius.be/CartesiumPortal/>
- <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Schipdonkkanaal>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/4620>
- RYSERHOVE A., Oud Zomergem (4), in: *Ons Meetjesland*, 1986, jg. 19, pp. 208-217.
- VANOVERBERGHE D., *De oude straatnaam van de Dreef in Zomergem: de Kasteeldreef*, Gent, november 2014 (onuitgegeven studie in het kader van een gidsenopleiding).

6. Bijlages

- Figurenlijst

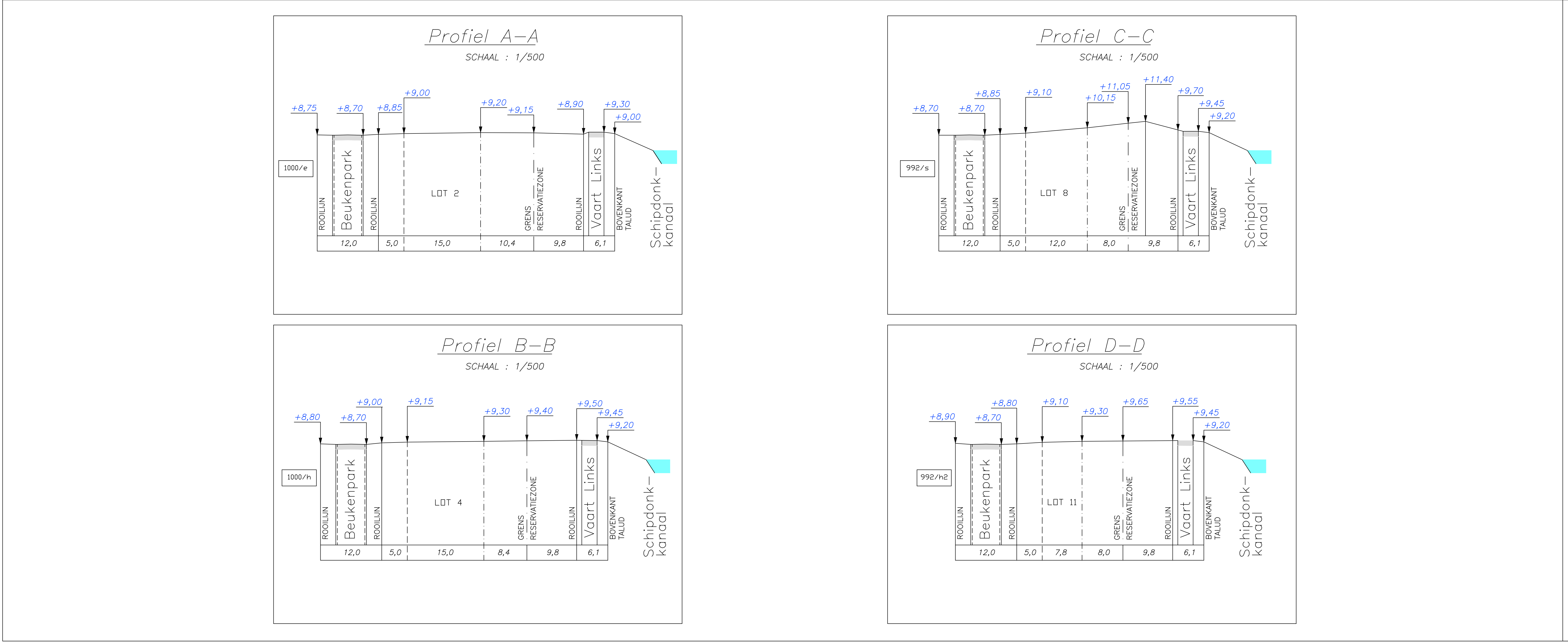
Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).....	7
Figuur 2 Beeld vanuit het zuiden op het plangebied, met op de voorgrond de paardenweide. Rechts zijn de bomen langsheen het jaagpad naast het Schipdonkkanaal te zien.....	8
Figuur 3 Beeld op de centrale weide, met achteraan de duidelijke verhoging in het landschap.	8
Figuur 4 Geplande werken geprojecteerd op het kadasterplan (bron: geopunt.be).....	9
Figuur 5 Uitsnede uit het verkavelingsplan (bron: initiatiefnemer).....	10
Figuur 6 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	11
Figuur 7 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	12
Figuur 8 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).	12
Figuur 9 Zicht op de bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be)...	13
Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).....	15
Figuur 11 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).	15
Figuur 12 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).	16
Figuur 13 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	16
Figuur 14 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	17
Figuur 15 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	17
Figuur 16 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	18
Figuur 17 Zomergem op de Ferrariskaart, met zicht op de dreef die het kasteel verbindt met het dorpscentrum (bron: geopunt.be).	21
Figuur 18 Uitsnede uit de Ferrariskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).....	21
Figuur 19 Kaart uit 1795-1814 met daarop de kerk (1), de Dreef (2) en de boerderij (3) (bron: https://www.cartesius.be/geoportal/catalog/search/resource/details.page?uuid=%7B78589812-CC22-42B9-A112-1B320588F223%7D).....	22
Figuur 20 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).	24
Figuur 21 Uitsnede uit de kaart van Popp (bron: geopunt.be).	24
Figuur 22 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).....	25
Figuur 23 Postkaart met afbeelding van het kasteel van Meirlare, datum onbekend (overgenomen uit VANOVERBERGHE, 2014, p. 11).	25
Figuur 24 Uitsnede uit de topografische kaart van 1884 (bron: cartesius.be en NGI).	26
Figuur 25 Uitsnede uit de topografische kaart van 1911 (bron: cartesius.be en NGI).	26
Figuur 26 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).....	28
Figuur 27 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).	28
Figuur 28 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).	30
Bijlage: verkavelingsplannen (bron: initiatiefnemer)	

LIGGINGSPLAN

(H) BUSHALTE LIJN 65

Schaal 1/10.000

The map shows a section of a topographic map with a yellow background. A blue line representing the Kanaal runs diagonally from the top left to the bottom right. To the left of the canal, there are several roads and buildings. A red diamond marks a location on the road between Lindekesbrug and Motje. A red arrow points to this location from the title. A north arrow is on the left. The map includes labels for 'K-18', 'Boer', 'Rh', 'Boulevard', 'Wol', 'Lindekesbrug', 'Motje', 'Dekenij', 'er Walle', and 'Zomeramboven'. There are also contour lines and a scale bar.

VERKAVELINGSPLAN

SCHAAL : 1/500

LEGENDE

- : grenspunt
- : grens van de verkaveling
- - - : bouwlijn
- [hatched] : bestaande gebouwen
- [orange] : zone voor bebouwing
- [light green] : voortuinstrook
- [medium green] : zone voor tuinen
- [dark green] : openbaar groen
- o--- : weide-afsluiting
- ~ ~ ~ : haag
- 992/k2 : kadastrnummer
- (22) : huisnummer
- = : straatkolk
- H : brandkraan
- VP : verlichtingspaal
- o o : inspectieput riolering
- +9.60 : dorpelhoogte in T.A.W.
- [blue arrow] : te plaatsen huisaansluitputje regenwater
- [red arrow] : te plaatsen huisaansluitputje afvalwater
(aansluiting op de riolering volgens de richtlijnen van de rioolbeheerder)
- FOTO 1 : opnamepunt terreinfoto
- [tree symbol] : boom

OPPERVLAKTES LOTEN

LOT 1	OPP = 624 m ²
LOT 2	OPP = 486 m ²
LOT 3	OPP = 474 m ²
LOT 4	OPP = 459 m ²
LOT 5	OPP = 453 m ²
LOT 6	OPP = 427 m ²
LOT 7	OPP = 285 m ²
LOT 8	OPP = 276 m ²
LOT 9	OPP = 268 m ²
LOT 10	OPP = 270 m ²
LOT 11	OPP = 719 m ²

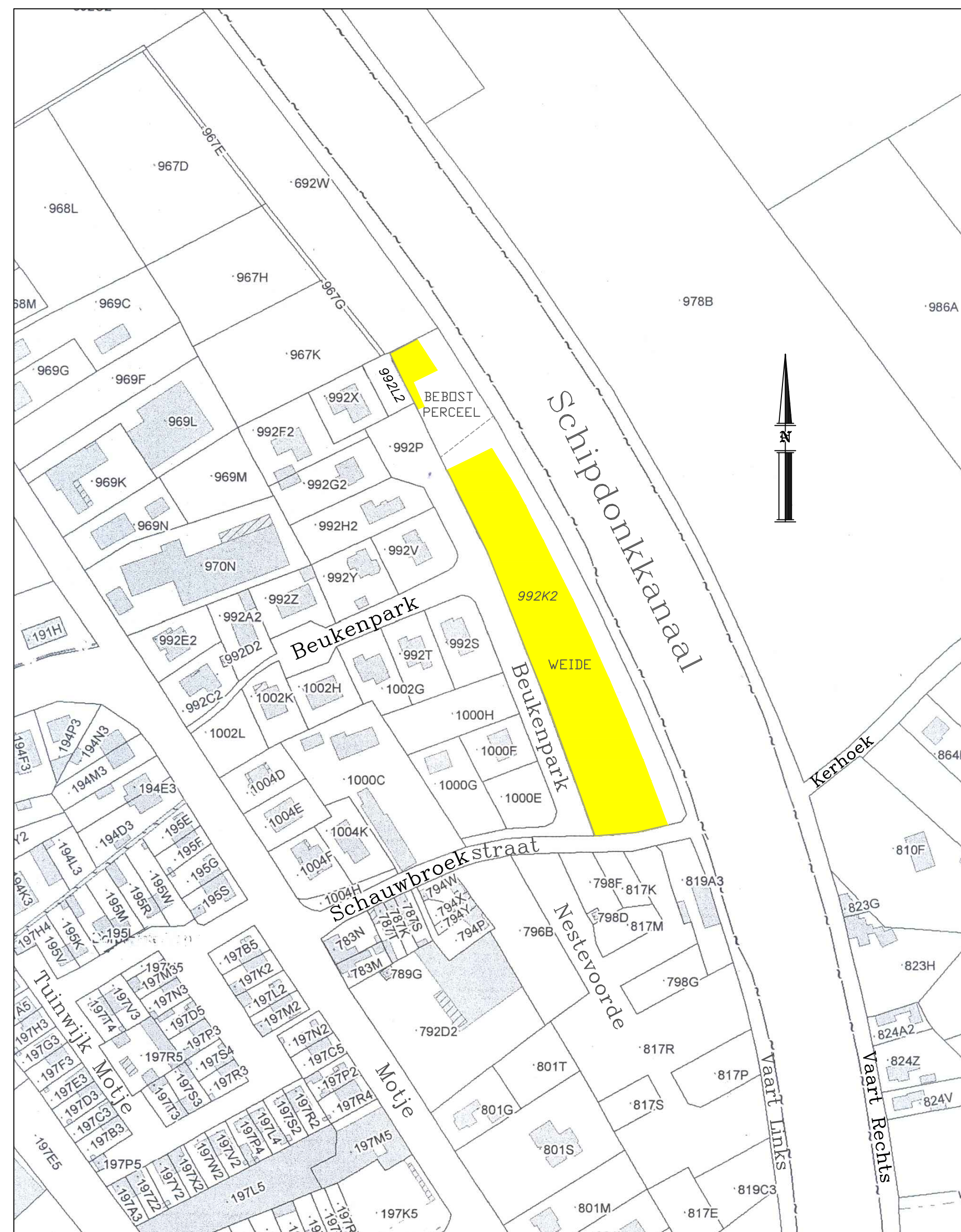
ZONE VOOR OPENBAAR GROEN

IN DE VERKAVELING	= 312 m ²
IN DE RESERVATIESTROOK	= 175 m ²

PTNR	X	Y	OMSCHRIJVING
0001	1023.84	1033.44	RODILIJN
0002	1016.07	1002.90	RODILIJN
0003	843.92	1003.29	RODILIJN
0004	842.59	1024.39	PERCEELSGRENS
0005	797.63	1017.03	PERCEELSGRENS
0006	781.89	1013.59	PERCEELSGRENS
0007	783.34	998.45	PERCEELSGRENS
0008	815.57	1001.49	RODILIJN
0009	815.38	1004.49	PERCEELSGRENS
0010	798.94	1003.45	PERCEELSGRENS

Uittreksel uit het kadastraal plan met occupatie van de bodem

Schaal : 1/2500

DE ALGEMENE ADMINISTRATIE VAN DE PATRIMONIUMDOCUMENTATIE IS ENIGE EIGENAAR VAN DE KADASTRALE GEGEVENS 1.1.2016 DIE OP DIT DOCUMENT VOORKOMEN.